Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (9698) | 1975 чылдың январь 19, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Эвиледдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының көдээ ажыл-агый айтырыгларын харыылап турар секретарларының чөвүлел хуралы СЭКП Төп Комитединге январь 17-де болган. СЭКП ТК-ның декабрь (1974 чылда) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазынга болгаш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырымынга дүүштүр көдээ ажыл-агый талазыбыле тургустунуп турар сорулгаларны чугаалашкан. 1975 чылдың болгаш тоску беш чыл планының онаалдаларын иниитизиби-ле чеднишкиниг күүседи-рииниң айтырыынче онза кичээнгейни салган. «Колхоз, совхозтарның удуртукчу кадрлары болгаш тускай эртемниглериниң билиг-мергежилин бедидер талазы-биле көдээ ажыл-агый органнарының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир хемчеглерни база чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков чүве чугаалаан.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

«Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр, машиналарның техниктиг аргаларын долу ажыглаар дээш көдээ ажыл-агыйның механизаторларының шимчээшкининиң дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди хүлээп алган.

1974 чылда көдээниң ажыл-ишчилериниң аразында калбарган социалистиг чарыш колхозтарның болгаш совхозтарның иштики курлавырларын ажыглалга киирииниң чаа күштүг быразы болган деп доктаалда айыткан. Чарыштың үезинде бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидери дээш демиселдин чаа депшилгелиг хевири—машиналарның техниктиг аргаларын долу ажыглаар, тракторларга, комбайннарга, чүк автомобильдеринге, механизмнерге болгаш агрегаттарга ажылдың үезинде күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр дээш база хуннүн нормаларын ажыр күүседир, сезоннуг ажылдап кылыышкынны кыска хуусада эки шынарлыг кылдыр улам бедидери дээш шимчээшкин калбаа-биле нептерээн.

Шудургу күш-ажылдың, профессионалдыг бедик мергежилдин, энтузиазмның болгаш машиналарны ажыглап турарында бедик мастерствонуң ачызында новаторларның хүрээлениңде колхозтарның болгаш совхозтарның дыка хөй чаа механизаторлары немешкен. Механизаторлар техниканы ыяк кылдыр шиңгээдип алгаш, звеноларга, отрядтарга болгаш бригадаларга ажылды шын организастааш база депшилгелиг технологияны нептередип тургаш дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш өске-даа хову ажылдарынга хуннүн болгаш сезоннуң моон мурнуда көстүп көрбээн бедик ажылдап кылыышкының чедип алган. Олар ажылдың шынарын кудулатпайн, тракторларга, комбайннарга болгаш өске-даа машиналарга нормаларны ийи, үш катап ажыр күүседирин чедип ап, ажыл-ишти чогаадыкчы өзу-биле кылыр болза ажылдап кылыышкының тургустунган нормаларын болгаш машиналарның паспорттарында айыткан күчүзүн үндезини-биле чаартын болур, техниканы камныг болгаш биилдилиг ажыглаар болза ол ам-даа хөй чүүлдерни берип болур деп чүвени маргыш чок балыткаанар.

Көдээ ажыл-агыйның 1974 чылда эң бедик түннелдерни чедип алган новаторлары: техниканы ажыглаарында чедип алдынган эки чүүлдерни быжыглаар, ол дуржулганы беш чылдың доозукчу чылында техникада ажылдап турар бүгү ажыл-ишчилернии ортузунга нептередир, «Новаторнуң бөгүнгү рекорду—даарта бүгү кижилерге норма болээн!» деп кыйгырыгның адаазбиле массалыг шимчээшкинни калбартырынче чурттун бүгү механизаторларын кыйгырган.

Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр, тракторларның, комбайннарның, автомобильдернин, фермаларда машиналарның болгаш механизмнернин, мелиорацияның болгаш техниканың өскеза бүгү хевирлериниң техниктиг аргаларын долу ажыглаар дээш 1974 чылда Ростовтун болгаш Запорожьенин комбайнерлериниң, Волгоградтың трактористериниң, Оренбургтун чолаачыларының, Винницкиниң свёклачыларының, Минскинин картофель өстүрүкчүлериниң, Кабардино-Балкарияның кукурузачыларының, Узбекистанның хөвей ажаар комбайнарының башкарыкчыларының база өске-даа колхозтарның болгаш совхозтарның хөй-хөй муң мурнакчыларының, тоску беш чылдың шалыпчыларының эгелээни бо чаагай эгелээшкини 1975 чылда чаа күш-биле ажылдап нептерээр дээрзинге СЭКП ТК бүзүрелин илереткен.

Күш-ажылчы эрес-маадырлыын көргүскен болгаш көдээ ажыл-агый техниказының ажыглаттынар аргаларын улам калбартып болур деп чүвени херек кылынга бүзүредип көргүскен механизаторларның эгелээшкинин бедии-биле үнелээш, СЭКП Төп Комитеди колхоз, совхозтарга техниканың бүгү хевирлерин ажыглаарын шиитпирлиг экижидеринче, ону ийи эвлчеглиг ажылдадырын, сезон дургузунда ооң бедик түннелдиг ажылдаарын, машина бүгүдезин үрелиишкин чок эдилээрин хандырарынче угланган механизаторларның инициативазын бүгү хемчеглер-биле деткиирин эвиледдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга база райкомнарынга, республикаларның Министрлер Чөвүлелеринге, ажылчы чоннар депутаттарының область болгаш район Советтеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга база ооң чер-черде органнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга саналдап сүмелээн. 1975 чылда күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры, машиналарның техниктиг аргаларын долу ажыглаары дээш шимчээшкинче бүгү колхоз, совхозтарның, «Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлериниң, суг ажыл-агыйының организацияларының механизаторларының кириптерин чедип алыр.

1974 чылда күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган механизаторларның дуржулгазын колхоз, совхозтарга, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарынга, көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлге черлеринге өөренирин организастаар. Чедип алдынган түннелдерни быжыглаарын, бедик түннелдиг ажылдаарын механизаторларга аная чижек-хемчээл болдурган турар бүгү чүүлдерни кылырын барымдаалаш, ол дуржулганы ажыглаалга калбаа-биле нептередир боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырар.

Механизаторларның мергежилин бедидер болгаш ховулар биле фермаларга көдээ ажыл-агый техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарының мурнакчы аргаларын шиңгээдип алыр сорулганы барымдаалаш, кышкы үеде оларны массалыг өөредирин делгеренгей калбартырын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Бүгү-эвиледдин «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединге дааскан.

1974 чылда көдээ ажыл-агыйны механизастаарының эң шылгараан чаартыкчыларының ажыл дуржулгазын чыыдар номнарны, брошюралар болгаш плакаттарны эргежок чугула тиражтыг парлап үндүрерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин ном үндүрер черлериниң, полиграфияның болгаш ном садының херектеринин талазы-биле Күрүне комитединге саналдаан.

1975 чылда күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры, машиналарның техниктиг аргаларын долу ажыглаары дээш шимчээшкинче киирипкен механизаторларның ажыл практиказын база көдээ ажыл-агыйга машиналарны ажыглаарының дээштинин бедидер хемчеглерни чер-черни партия комитеттериниң, совет, комсомол, профэвилел органнарының боттандырарынга оларның дуржулгазын калбаа-биле пропагандаларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радиодамчыдыга талазы-биле Күрүне комитединге, солуннар редакцияларынга дааскан.

КОЛХОЗЧУЛАР ХУРАЛДАРЫ

Колхозтарга отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарның үези келген. Колхозтуң чижек Уставын өзугаар колхозтарга отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарны 1975 чылдың январь-февраль айларда эрттирер.

Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылында көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни колхоз бүрүзү канчаар күүсеткенин колхозчуларның хуралдарынга чугаалажып көөру, аная ханы болгаш бүгү талалыг экономиктиг анализти кылыры, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрөрин көвүдедириниң бар курлавырларын бүрүнү-биле ажыглаарынче угланган боттуг хемчеглерни ажылдап кылыры эргежок чугула.

1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш колхозчу ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты калбартыры бирги чергенин айтырыы.

Колхозчуларнын хуралы — ол дээрге, колхоз баштаар черинин, ревизия комиссиязының ажыл-чорудулгазын колхозчуларнын талазындан хынаарының бир кол хевири. Ол дээрге бүгү колхозчуларга эргелеп-башкарарының школазы-дыр.

Хуралдарга колхозтарнын 1974 чылда чыл отчёттарын бүгү талалыг чугаалажып көөр, а ол ышкаш 1975 чылдың бүдүрүлге-сан-хөө планын бадылаар.

Отчёттарны чугаалажып көөрде, ниитинин малының кыштаглаашкынынга, малды ажаап-тежээрин, чемгерерин экижидеринге, мал чеминин шыңгыы үчёдүн база кадагалалын хандырарынга, чемни болбаазырадып тургаш малга берип, чөп чарыгдаарынга, малдың баш санын көвүдедиринге болгаш ооң продуктулуун бедидеринге, 1975 чылдың часкы тарылгазынга белеткелди чогуур үезинде шынарлыг чорударынга онза кичээнгейни салыр.

Колхозтарнын ажыл-чорудулгазының түннелдерин чугаалажып тургаш, ылангыя ажыл-авыйның бот-орулга-чарылгазын шиңгээдириниң база оң болбаазырангайжыдарының талазы-биле экономиктиг ажылдарны экижидеринге кичээнгей салыры чугула.

Чыылда болгаш хереглел фондуларын шын хуваап дүүштүреринин, ниитилел бүдүрүлгезин калбартыры-биле хуваашпас фондуже орулгалардан шилчидилгелерни көвүдедириниң талазы-биле чижек Уставтын негелдерин хажыдып турар чоруктар колхозтарда бар. Чижээ, бир эвес 1973 чылда колхозтарга ниитизи-биле ниити орулгадан хуваашпас фондуже шилчидилге 13,3 хуу болган болза, ынчаарга Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунга 1 хуу, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозунга—2,8 хуу, «Октябрь 30 чылы» колхозунга—6,6 хуу, «Тере-Хөл» колхозка—3,2 хуу болган, а «Коммунизмниң херели» колхоз болгаш Өвүрде «Коммунизмче орук» колхоз хуваашпас фондуже шилчидилгени шуут кылбаан. Ооң түннелинде, ол колхозтар тудугну болгаш техника садын алырын чүгле күрбанкыдан узун хуусаалыг чээли алырының күсели-биле кылып турар. Ындыг чорук-биле моон соңгаар эптежир арга чок.

Колхозтарнын техника-биле хандырылгазы чыл бүрүде өзүп, хөй акша түннүг бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирип турар. Ынчалзажок чамдык колхозтар техниканы, бүдүрүлге күчүлерин багай ажыглап, көдээ ажыл-агый продукциязын чедир албайн турарынын уламындан, фонд эгидилгези ам-даа куду болуп артпышаан. Чижээ, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозка 1973 чылда кол фондуларынын бир рублинге онааштыр 80 көпеектин, Бай-Тайганын «Мурнакчы» колхозунга—57 көпеектин ниити продукциязын бүдүрген болза, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук», Улуг-Хемнин «Х Улуг хурал», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Эрзинин «Чаа орук» болгаш Ленин аттыг дээн ышкаш ындыг колхозтарга, бир рубльге онааштыр фонд эгидилгези 40 көпеектен эвээш болган.

Экономиктиг частырыглар кылып, ажыл-агыйжы эвес болуп, ооң-биле ажыл-агыйга материалдыг когаралды таварыштырып турар кижилерге шыңгыы негелдени колхозчулар тургузар ужурлуг.

Уставты сагып турарының, учёттун болгаш отчёттун байдалының, өрелерин төлеттирип турарының дугайын ревизия комиссиялары колхозчуларның хуралынга илеткээр болгаш чыл дургузунда чоруткан ревизияларнын түннелдериниң базза ажыл-агыйга таварыштырган материалдыг болгаш акша когаралын эгидери-биле алган хемчеглериниң талазы-биле отчёдун кылыр хүлээлгелиг.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар эртер колхозтарга баштаар черни болгаш ревизия комиссиязын соңгуур үеде кандидатура бүрүзүн ылаптыг чугаалажып көөрүн хандырган турар. Баштаар черниң болгаш ревизия комиссиязының кежигүннеринге эң-не төлептиг, амгы үенин негелдезинге дүүштүр ажыл-агыйны удуртуруп хандырып шыдаар кижилерни соңгуур херек.

Колхозтуң ажыл-херектериниң дугайында саналонал бээринге колхозчулар хөйү-биле кириишин дээш, хурал эрттиреринин мурнунда колхозчулар ортузунга чогуур белеткел ажылын чорудар. Ынчангаш колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери ажыл-агый сан-хөө ажыл-чорудулгазының ханы анализин кылгаш, ону бригадаларнын, фермаларның хуралдарынга колхозчуларга баш удур таныштырары чугула.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

Республиканың суг транспортунуң кол оруу—Улуг-Хем кылын дош-биле шыптынган. Ынчалзажок ооң ээлери сугжуларның ажыл-ижи үзүк-соксаал чок хайнытып турар. Пароходство черинин хемчилери судноларын өртээл чоогунда эрик кырында үндүрүп алган, оларның септелгезин организастыг чорудуп турар.

Септелгениң графигин өзугаар бо хүннерге чедир 6 судно бүрүн септеттинген. Декабрь айның эгезинде пароходство черинде партия организациязының ажык хуралы болган. Аная кышкы септелгенин дугайында айтырыгны чугаалашкан болгаш ону дүргедедиринин, шынарын экижидериниң хемчеглерин ажылдап кылган. Ол хуралга МБВ-215 теплоходтуң капитан-механиги коммунист С. С. Романов, МБВ-179 теплоходтуң механиги Н. В. Нугис, МБВ-216 теплоходтуң капитаны В. С. Петухов олар боттарының судноларын декабрь 20-ге чедир септеп доозар деп хүлээлгени алганнар. Олар сөглээн сөзүнге ээ болганнар.

Тус-тус бригадалар аразында социалистиг чарыштың бирги одуруунда С. С. Романовка удурткан бригада чоруп турар. Бригада декабрьның планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: септелгеде турар суднолар, теплоходтуң бирги штурманы, комсомолчу В. НУГИС.

В. МИРЦЕВТИН фотозу.

СОРУК КИРГЕН

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырымын Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң бүгү ажылчыннары, албан-хаакчылары бедик көдүрүлүшкүнүг уткуп алган.

Бо чугула документиниң совхозтуң хойжу бригадаларында, сүт-бараан фермаларында, тустус коллективтерде улам ханы танышпышаан. Кыйгырыгга харыы кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Хуралга Чыраа-Бажы салбырының аныяк хойжузу Сат Ойнаар санал бергеш, мынча дээн:

— СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырымынга харыы кылдыр тоску беш чылдың доозукчу чылында 100 төрүүр хойга онааштыр 105 хураганы, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алырын, чайын 10 тонна эң эки шынарлыг мал чемин белеткен алырын хүлээнип тур мен.

Совхозтуң Чыргакы салбырында аныяк хойжу Татьяна Куулар 100 төрүүр хойга онааштыр 110 хураганы, бир хойдан-на 2,6 кг дүктү алырын хүлээнген.

Ам совхозта ниитизи-биле 2500 ажыг баш хой оолдаан. Хойжулар Саая Доржу, Монгуш Дембикей, Монгуш Алдын-Херел, Сарыгаар Хүлер-оол оларның хойлары массалыг-биле оолдап турар.

О. КАРА-САЛ.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА— ТЕС-ХЕМ БИЛЕ ЭРЗИН

Тодарадыкчы чыл доозулган. Аразында чарыштыг, мал ажылдыг хожалар: Тес-Хем биле Эрзин районнар малдың баш санын өстүрерин, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын эрткен чылда канчаар күүсеткенин мооң адаанда децнеп көргүстүвүс.

Кол-кол көргүзүглери	Тес-Хем	Эрзин
Күрүнеге сатканы (хуу-биле):		
Сүт	114,0	102,6
Эт	100,8	100,4
Дүк	111,6	103,3
Бир инектен саап алган сүт (кг-биле):	1135	1125
Төрүүр 100 малдан алган төл (баш-биле):		
бызаа	58	59
анай, хураган	80	89

Малдан алыр продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле чарыштыг районнарның кайызы-даа эрткен чылда чеднишкиниг ажылдап, планныг онаалдаларын күүсеткенин үстүнде саннар көргүзүп турар-дыр. Ынчалза-даа тес-хемчилериниң көргүзүү элээн бедик болган.

Тес-Хемниң ажыл-ишчилери эрткен чылда, 1973 чыл-биле децнээрге, күрүнеге 506 центнер сүттү, 1169 центнер эттин, 300 центнер дүктү хойну саткан.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери тодарадыкчы чылда күүсеннишкиниг ажылдап, 1973 чыл-биле децнээрге, күрүнеге 55 центнер сүттү, 449 центнер эттин, 132 центнер дүктү хойну саткан. Инек бүрүзүнден 1973 чылда 1050 кг сүт саап алган болза, эрткен чылын ол саап 1125 четкен, азы инек бүрүзүнден чылда 75 кг хой сүт саап алдынган.

Мал ажылдыг бо районнар малга чем белеткээр, мал бажын өстүрер талазы-биле эрткен чылда четпес ажылдаанын айтыр херек. Районнарның кайызы-даа мал чеми белеткээр планын күүсетпээн.

Эрзин районнуң ажыл-агыйларындан эрткен чылын 309 баш мыйыстыг бода мал (1973 чылдыындан 55 баш хой), 2982 баш хой, өшкү өлүп хораан. Ол-ла үеде Тес-Хем райондан 333 баш мыйыстыг бода мал, 5074 баш шээр мал өлүп хораан. Малды хармысалга чогубиле чидирер, самчыгдаар чоруктар бо районнарда эвээжевейн турары оларның удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг. 1973 чыл-биле децнээрге, эрткен чылда Тес-Хемден 164 баш мыйыстыг бода мал, 153 баш шээр мал хөй самчыгдаттынган азы читкен, а Эрзинден 30 баш шээр мал хөй болган.

Районнарының кайызы-даа шээр малдың баш санын өстүрер планын күүсетпээн. Эрткен чылда турза чогуурунга Тес-Хемден 6625, Эрзинден 4367 хой, өшкү четпес болган. Мал ажылында эптежир арга чок четпестерни чайладыр, 1975 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир базза тоску беш чылды чеднишкиниг доозар дээш, көдээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышының негелделерин күүседир дээш ажылчы чонну мобилизастаары—чарыштыг районнарның удуртукчуларындан негеттинип турар.

СӨӨЛГҮ ШАКТА

ДАШТЫКЫ — ИНФОРМАЦИЯЛАР

● **УЛАН-БАТОР. Шалыпчы ажылдың чылы.** Мооддуң Араттың Революстуг намының 1975 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын хуусаадан эрте күүселири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырынче кыйгырыын өзугаар Моол Арат Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, күражыл-агыйларының болгаш көдээ ажыл-агыйының каттыжыышкыннарының коллективтери бедик, чаа хүлээлгелерни ап турар. Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара туткан социалистиг чарыштың кол-ла сорулгазы—бешки беш чылдың бо доозукчу чылында шалыпчы өзу-биле ажылдаары боон турар.

● **ГАВАНА: Куба ажылчыннар өөренип турар.** Куба ажылчы чоннарның ажылдавышаан өөренир чоруу сөөлгү чылларда дыка калбарган. Кежээки школаларга, рабфактарга болгаш курстарга ажылчыннар, тараачыннар болгаш албан-хаакчылар улуг сонуургал-биле өөренип турарлар. Амгы үеде бир миллион кубалар бүдүрүлгеге ажылдавышаан, өөренип турар.

● **СТОКГОЛЬМ: С. Ковалевскаяга турааскаатка.** Швециянын найысыналында Каролина чевээнге шылгарапгай орус эртемден хереэжен Софья Ковалевскаяның хөөрүнге ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болганынга холбаштыр чечектер салган. С. В. Ковалевская Россияга башкылап, эртем ажылы кылыр арга чок апаргаш, Швецияга барып, Стокгольм университединге математика профессору боон ажылдап турган.

● **КАНБЕРРА: Чаа-чаа аргалар ажыттынган.** Австралияның солуннары Москвага совет-австралия чугаалажышкыннарның түннелдерин калбаа-биле тайылбырлап, эң ылаңгыя эртем-техниктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Австралияның Премьер-Министри Э. Г. Уитлеминиң ат салгашын онзалап үнелеп турар. Дугуржулгада радиоастрономиядан үлетпүр тудугларынга, этимологиядан пес-таавы чүүлдерин кылырының технологиязынга чедир хөй-хөй чүүлдерни айытканы «Эйдж» солун бижээн.

● **ПАРИЖ: Ж. Маршениң медеглели.** Нефтинин даштыкыже үндүрүп турар чурттарга улур чепсектиг күштериг ажыглаар деп АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң кыжанганы Францияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Ж. Марше буруу шапкан. АКШ-тың 6-гы флодунуң эргезинге Канжюэрде базаны америк далай шериглериниң дайынчы өөредилгезин кылыры-биле Францияның чазаанын чөпшээрээн чоруу шериг авантюразының шыңгыы уржуктарынта Францияны болгаш ооң улузун-даа таварыштырын болур деп, үстүнде чүүлге холбаштыр ФКП-ниң чиңгине секретарының «Юманите» солунда парлаан медеглелинде айтып турар.

● **КОЛОМБО: Айылдыг планнар.** Диего-Гарсия ортулукта шериг базаларын калбартыр планнарын Индий океанның эринде күрүнелер улустары шиитпирлин-биле буруу шаап турарын Индияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы К. П. Ш. Менон чугаалаан. «Индий океанда совет күштериг турар чоруунга удур» шериг турлгларын күштелдирери чугула деп, Пентагонуң бадыткалы кандыг-даа үндезин чок: ында барыын чүк күрүнелери 22 шериг базалыг турда, Совет Эвилелинде — чаңгыс-даа чок болгай.

● **БОННГ: Тараачыннар хоозурап турар.** ГФР-ге сөөлгү он чыл дургузунда бичин болгаш ортумак 53.000 тараачын ажылагыйлар хоозурап дүшкен. Чилдың-на он-он муң тараачыннар, колдуунда-ла аныяктар, хоорайларже чоруп турар. Көдээ ажыл-агый талазы-биле хөлезилеттинин ажылдап турар кижилериниң чартыктан хөй кезии үлетпүр черлериниче чоруй барган.

● **ХЕЛЬСИНКИ: Тайбың талалакчыларының медеглели.** Израиль КНО-нуң шиитпирлери турбуже, аңаа удурланып, эжелеп алганы араб черлери дедир эгитпейн, Чоокку Чөөн чүк дугайында Женевада тайбың конференциянын ажылын катап эгелээринге шаптыктаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар—деп, «Филиппинниң тайбың талалакчыларының организациязының» Төп баштаар чери медеглээн.

● **ИСЛАМАБАД: Пакистанга чер шимчээн.** Пакистанның соңгу-чөөн талазында девискээрлериниг эрткен чылдың декабрь 28-те болган чер шимчээшкининиң түннелинде 5.300 ажыг кижи өлген болгаш 17 муң ажыг кижи балыгланып, бертинген.

● **МАДРИД: Туристер эвээжээн.** 1974 чылда Испанияга чораан даштыкы туристериниң саны мурнуудагызындан 4 миллион ажыг кызырылган. Бараан аймаанга болгаш социал хандырылга чүүлдериниг өртежүненин улгатканы ол кызырлышкынының чылдагаанын боон турар.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ИДЕПКЕЙ БЕДЭЭН

Коммунистерниң күш-ажылчы идепкейин болгаш политиктиг билиин бедидер, даандырган ажыл-херекке харысалгазын күштелдирер дээш районнуң партия организациязы сөөлгү чылдарда чамдык ажылдарны чоруткан. Оон түннелинде парторганизацияларның дайынчы арга-шинээзи бедээн, ниитизи-биле партийжи ажылдың чаа-чаа аргалары база хевирлери бар апарган. Оон бир чугула хевири тус-тус коммунистер-биле сарыш-сеткилдиг ханызындан эш хуунуң беседалары болур. Сөөлгү үеде партия райкомунга, эге организацияларга 135 ажыг коммунистер-биле ындыг беседаларны кылган. Ажылдыжында, аажы-чаныңда четпестерлиг коммунистерни эдип алырына ол ажыл улуг ужурдуалыг болган. Беседа үезинде коммунистер партия организациязының база ниити ажыл-херектин дугайында сүмелерни, саналарны база киирип турар. Ынчангаш бо хевирлиг ажылды парторганизациялар ам-даа уламчылап турар. Партийжи даалга күүседезинин база боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында 300 ажыг коммунистерни дыңнадыгларын алган. Ол бүгү коммунистерниң идепкейин бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Партия организацияларының хуралдарында «Сээн партийжи биледин», «Коммунистин хууда үлегер-чижээ», «Партийжи ажылдың арга-хевирлерин сайзырангайжыдары», «Устав негелдезинин күүседези—коммунист бүрүзүнге дүрүм» дээн чижектиг чугула айтырыгларны чугаалажырын амыдырал-биле холбап турар апарган.

«Мурнакчы» колхозтуң парткому, Тээли ортумак школазында, кедээ ажыл-агый эргеделинде, Тээли кодээ Совединде эге организациялар хуралдарны коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле организастыг бедик деннелге эрттирип, оларның аңаа доктаамал олурушкан турарын чедип алган. Хуралды белеткээринге болгаш аңаа чугаалашкан айтырыгларны сайгарарында коммунистерниң идепкейин бедээн. Партийжи политчырыдыышкын четкизинде болгаш бүгү-ниити экономиктиг өредилгеде бүгү коммунистер хаара туттунган.

Бүдүрүлгеге коммунистерниң мурнакчы үлегер-чижээ улам бедип, күш-ажылчы коллективтерге оларның партийжи салдары күштелген. «Мурнакчы» колхозта бирги хойжу бригадада эш Көк Серенотка баштаткан партбөлүктүң бо талазы-биле ажылын маңаа чугаалап болур. Ында 11 коммунист бар. Кижи бүрүзү партийжи даалгалыг. Хуралдар план ёзугаар эртип, аңаа социалистиг чарыштың чорудулгазының, кыштаглаашкынның, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың дугайында болгаш шиитпирлээри эргежок чугула өске-даа айтырыгларны чугаалажып турар.

Бо коллективте коммунист бүрүзү төрүүр чүс хойга онаштыр 82-ден 119 чедир хураганны, бир хойдан 2,3-тен 3,4 килограмм чедир дуктуг эткен чылын алган. Бригада ниитизи-биле чүс хойга онаштыр 90 хураганны, бир хойдан 3,2 килограмм дуктуг алган, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бригадалар аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ону амдаа быжыы-биле тудуп турар.

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында бригаданың парторганизациязы ында ажыл-ишчилерни планныг онаалдаларны күүседиринче мобилизастап, организас-массалыг ажылды экижиткен. Моон уламындан ферма эдээн каш чыл улаштыр коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты бүүрелдин-биле бадыткап келген. Ындыг эки ажылдыг өске-даа парторганизацияларын райондан көргүзүп болур.

Районнуң партия организациялары коммунистерниң күжүн бүдүрүлгеге таарыштыр тургузарынче кичээнгейин салган. Ам бисте коммунистерниң 64 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. 84 малчын коммунистерден 29 кижи төрүүр чүс малга онаштыр 90-дан 119 чедир анай, хураганнарны ажаап өстүргеннер. Мурнакчыларның аразында малчыннардан Көк Серенот, Тойбу Салчак, («Мурнакчы» колхоз), Күжүгет Херелмаа, Десни Хертек («Тээли» совхоз), Сагды Хертек («Кара-Хөл» колхоз), Иргит Эрелчин, Кара-Кыс Кара-оол («Бай-Тал» совхоз), тудугжу Яков Базыр, саанчы Мандыт Ыраа, механизатор Александра Ламажап, садыгжы Севилбаа Монгуш, дааранымчы Вера Бады ышкаш өске-даа хөй-хөй коммунистер бар. Олар үүгле бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип ал турар эвес, харын хөй-ниитиниң ажылынга база чүткүлдүг, кезээде, каяа-даа талентиг үлегерин көргүзүп турарлар.

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чедип алдынган эки дуржулганы быжыглап, коммунистерниң идепкейин, харысалгазын улам бедидип, СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирин болгаш доозукчу чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш районнуң партия организациялары боттарының мурнунга чаа сорулганы салган. Бо сорулганы күүседиринге СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шиитпири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдары, СЭКП Төп Комитединиң партиялга, совет улуска Кыйгырыы районнуң ажылчы чонун улам хөй-ааттыг киирген.

Б. БАРБА,
СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң инструктору.

Александр Балбарович Карма өөнүң ишти Тас Одай-Сюрюновна-биле—«Тес-Хем» совхозтуң хоочун хойжуларының өөру. Олар эткен тодарадыкчы чылда 492 хойнуң чаш төлүн бүрүну-биле камгалап алган.

Мурнакчы малчын кыштаглаашкынны эки эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Александр Балбарович, Тас Одай-Сюрюновна Кармаларның хостуг шагында солун номчуп орары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ЧОН МУРНУНГА ӨРЕ

Чонуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң эткен чылын кылып чоруткан ажылдарында чедишкиннер база бар. Ону маргыжар аргажок... 1974 чылда ачы-дуза чедиреринің сайгарылга хемчээли 1973 чылда турганынга бодаарга, 8,1 хуу, оон, иштинде кедээ черлерге — 4,2 хуу өскен. Ол ышкаш чылдың түннелдерин ёзугаар алырга, ачы-дуза чедиреринин чамдык хевирлериниң зайы-биле планныг онаалдалар бүрүн боттанган. Чижээ, кижилерниң хуузунда чагыын ёзугаар даараглыг хептер кылыгларыныы 102 хуу, амыдыралчы нарын техника септелгезинин — 117,6 хуу күүсеттинген. Ол ышкаш бараанныг продукция сайгарарының чылда бердинген онаалдазы хуусаа бетинде эткен чылдың декабрь 16-да боттанган, пландан ажыр 196 мун рубльлиг продукциязын сайгарган, 25 мун киловатт электроэнергияны, 12 мун рубльдиг материалдарын камнап алган дээш оон-даа ынай.

Министерствонуң тус-тус бүдүрүлгелериниң аразында планныг онаалдаларын үргулчу чедишкиннег күүседи келген коллективтерге Кызылдың септелге-тудуг участогу, хуу чагыг-биле хеп даараар фабрика хамааржыр. Быжыкчы мастер Н. Н. Худорожкова, хеп каастаар мастер В. К. Юрина, (ийилээ Кызылдан), дааранымчы мастер А. Х. Маскыр (Эрлин), мастер А. Х. Содунам, бригадир В. А. Пьянкова, идик даараакчызы И. Ф. Чижов (Кызыл) болгаш оон-даа өскелер ышкаш ажылынга харысалгалыг мурнакчылар кайы хөй.

Чаа технологтуг операцияларны, ачы-дуза чедиреринің чаа хевирлерин шиигээдип алыры чергелиг айтырыгларже амыдырал хандырылга ажылдакчылары база кичээнгейин угландырып келген. Ол ышкаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш чагыг хүлээп алыр пунктуларның четкизин калбарткан.

Ол бүгү чамдык чедишкиннер турза-даа, Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери эткен тодарадыкчы чылда боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелериң болгаш планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле чоннуң мурнунга өрелиг артканы четпес. Чурттакчыларга ачы-дуза чедиреринің сайгарылга планын үүгле 98,8 хуу, а оон иштинде кедээ черлерге — харын-даа 90 хуу чедирген. Он сес бүдүрүлгелериң 6-зы ачы-дуза чедиреринің сайгарылга планын күүсеттейн, чонга база-ла өрелиг арткан. Мөнгүн-Тайганың (40,5 хуу), Самагалдайның (55,2), Шагаан-Арыгның (73,3 хуу) амыдырал хандырылга комбинаттары өскелерден чөгенчиг көргүзүглерлиг болганын демдеглээр херек.

Министерствода ачы-дуза чедиреринің 19 кол хевириниң иштинден үүгле 8-зинің планы күүсеттинген болуп турары дүвренчиг. Шагаан-Арыгның, Бай-Хаактың болгаш өске-даа амыдырал хандырылга комбинаттарының чонга ачы-дуза чедирер талазы-биле культуразы дыка чавыс. Дыка хөй чагыглар чогуур үезинде кылдынмас, саадаар, шынары багай болуп келген.

Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелеринде кол фондулар болгаш бүдүрүлге күчүлери долу ажыглаттынмайн келгениниң фактылары бар. Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының хепти химиктиг аргабиле аштаар болгаш будуур цеги төлевилел ёзугаар чылда 80 мун рубльдиг ажылын бүдүрер турган болза, херек кырында эткен чыл дургузында 47,4 мун рубльге деннешкен, оон оон күчүзүнүң 60 хуузунда шиигээдип алган. Хову-Аксы суурда амыдырал хандырылга комбинадын чылда 137 мун рубль күчүлүг кылдыр көрген болза, херек кырында эткен чылын ол күчүнүң үүгле 51 хуузун шиигээткен.

Тожунуң, Самагалдайның, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинаттарынга ышкаш, социалистиг чарыштыг эренгей организастааш, оон чылдагааны-биле дыка хөй үүлдерни чедир кылбайн барганын Амыдырал хандырылга министерствозунуң четпес ажылдааны деп санаар херек. Кадрларның ажылга ызырынмас чоруу-биле демисел, бүдүрүлгелеринин кооперасташкан холбаазы, Курган областың Куртамыш амыдырал хандырылга комбинадынын мурнакчы дуржулгазын нептередири дээн чергелиг, планныг онаалдаларны болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннег боттандырар талазы-биле бар [illegible]ган арга-курлавырларны четче ажыглавайн барганы амыдырал хандырылга ажылдакчыларының чон мурнунга өрелиг артар чоруунга чедиргени олдур.

Бо доозукчу чылда улустуң амыдыралчы негелдеринин хандырар талазы-биле оларның мурнунда база-ла мурнундагызындан дудак чок улуг сорулгалар туруп турар: ачы-дуза чедиреринің сайгарылга хемчээлин 2 млн. 330 мун рубль чедирер, 2 млн. туйбуну, 2000 тонна чугайны, 11 мун кубометр дилиг материалдарын, 13 мун кубометр одаар ыяшты орукче үндүр сөөртүрүн, 215 мун рубльдиг мебелин, 160 мун рубльдиг демир кылыгларын будуруп үндүрген турарын хандырар дээш оон-даа ынай.

Чогум-на ол улуг сорулгаларны боттандырарынче бүгү күштү мөөнээри-чугула дээрзин чоокта чаа болуп эткен Амыдырал хандырылга министерствозунуң партия-ажылагый активинин хуралынга оон министри С. К. Буандының илеткелинин талазы-биле санал-онал солушкан эштер П. И. Голышев (Кызыл), И. Х. Декпиш-оол (Эрзин), Г. Н. Тутынина (Кызыл) болгаш өскелер-даа чөптүг шүүмчүлээннер.

О. НАМЧЫЛАК.

Специалист — чогаадыкчы иштиң кижизи

Хамык ужур организакчы ажылда

Ниитиниң малының баш санын өстүреринге, оон продуктуунуң бедидеринге, малчыннарны амыдырал-чуртталгазын экижидеринге кедээ специалистиң ролю улуг. Ол бедик эрге-хүлээлгезин бистиң специалистер чогуур негелдезинге чедир боттандырып турар бе? Ол дугайын бодап көөрү чугула. Чогум-на ынчангаш, И. Ещенконуң «Кодээ специалист—чогаадыкчы иштиң кижизи» деп үүлүнде кодуртунген айтырыглар өйү келген, чөптүг болуп турар.

Специалист кижи бодунуң онаашкан ажылынга харысалгазын бедидери эргежок чугула. Ферма, бригада бүрүзүнге ай, квартал планы бердинген турар. Оон күүседезин чедип алырда, специалист бодунуң билиин, аргадуржулгазын, чаа, депшилгелиг, мурнакчы үүлүг ажыглаар апаар. Мурнакчы дуржулганы нептередири база оон хамааржыр.

Планныг, хүлээлгенің ай, квартал санында канчаар күүсеттинип турарын специалист ажыл-ишчилернин хуралынга тодаргай анализтиг кылдыр чугаалап берип, мурнакчылар-ның бедик көргүзүглер чедип алганының чажыды мындадыр, а куду көргүзүглүг кижилерниң чедир кылбаан үүвези бо-дур деп тайылбырлап турары кончуг чугула. Бисте чамдык тускай эртемниглер ынчаар кылбайн турар болгай.

Практикадан алырга, планныг онаалдаларны күүседиринің эргежок чугула үезин эртиринкеш, кандыг-бир айтырыгны чугаалажып турар болгулаар. Чижээ, сүт бүдүрери дижик. Элбек сүттү саап алыры-ның үези чай болгай. Ынчан сүт бүдүрерин көвүдедиринин бүгү курлавырларын ажыглаарының айтырыгларын специалист ферма коллективинин хуралынга баш удур тургузуп турза чогуур. Бо үеде ферманың зоотехнигинин, мал эмчизинин харысалгазы улуг.

Бистин «Күш-ажылдың хостуу» совхоз хой ажылдыг. Маңаа хой ажылының специалистери улуг рольдуг болуру чугаажок. Ындыг турбуже, совхозка сөөлгү чылдарда мал ажылының кол специалистери хөй удаа халажып турган. Оон уламы-биле ажыл-агыйның кол адыры—хой ажылы чогуур негелдеге дүүштүр хөгжүвейн келген. 1974 чылда совхоз карылгалыг болган. Специалистерниң ол-ла ажылынга доктаамал ажылдавас, үргүлчү халажыр чоруу ажыл-агыйның экономиказының хөгжүлдезинге багай салдарны чедирип турары тодаргай. Ынчангаш ам айтырыг үүдел дээрге, бир тээ чугаа кедээ специалистер дугайында болуп турар болганда, специалистерни бодунуң ажылынга быжыглаары, оларны өөредири, амыдырап-чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, специалистерни ажылдан үндүрер чорукту болдурбазын чедип алыры эргежок чугула-дыр.

Совхозтуң Чодураа салбырында мал ажылының ийи, чер ажылының үш ортумак тускай эртемниг специалистери бар. Салбыр баштаар чери, партия организациязы специалист кадрларже чогуур кичээнгейни салып, оларны чурттаар оран-бажын, одаар ыяш-биле хандырып турар. Ынчалзажок совхозтуң дирекциязындан, парткомдан специалистерге кичээнгей кончуг кошкан. Чижээн ап көөрге, специалистернин ынай-бээр чоруурун дыка берге. Машина чедишпес болбайн аан. Совхоз дирекциязы специалистерни аът-биле хандырар дээш азерлер бээрин аазаан. А ол аазаашкын амга чедир боттанмаан. Кижи бодап көөрге, специалистерни баштай бүгү талазы-биле хандырбаш, оон соонда олардан шынгыы негелдени тургузар болгу дег. А бистиң совхозта ындыг эвес. Совхозтуң специалистерин транспорт-биле хандырар дугайында айтырыгны хуралсуглаага хөй удаа чугаалажып тургулаан. Оон кандыг-даа түннел үнмээн. Харын-даа чамдыкта специалистерни хандырбайн тургаш, «багай ажылдан турар» дээш хемчег хүлээдир таварылгалар тургулаан. Ол канчап-даа шын эвес деп бодаар мен.

Оон ангыда, совхозта чамдык специалистернин политбилии, мергежили чавыс. А совхоз дирекциязы оларның билиин бедидери-биле өөредилге черлеринче өөредип чорудар хемчеглерни база албайн турар. Бо үстүнде айыткан четпестерни дарый чайладыры негеттинип турар. Специалистерниң харысалгазын бедидер, олардан негелдени күштелдирер дээр болза, ону кылыры эргежок чугула.

Х. АНАЙ-ООЛ,
«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының эргелекчизи.

Идеологтуг фронтунуң дайынчылары

СӨСТҮҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң «Идеология кадрларын шилиир болгаш кижизидер талазы-биле Белоруссияда партия организациязының ажылының дугайында» доктаалында политиктиг чырыдышкынның база массаны бүүрелдиринин ленинчи уран аргаларын ажыглап билир, агитация болгаш пропаганда ажылын бүүрелдиг база кижи бүрүзүнге тодаргай билдингир кылдыр чорударын чедип алыр деп айыткан. Ынчангаш районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязы ону болдунуң ажылынга дорт удуртулга болдуруп турар.

Чыл келген тудум-на, Тожунуң ажыл-агыйларында күш-ажылдың мурнакчыларының саны улам көвүдеп турар. Чижээлээрге. «Тоора-Хем» совхоз эткен чылын күрүнеге сүт, дүк салар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсетиен. Хойжулар Лузужук Кол, Виктор Бичемей, Шой-Сүрүң Кол олар 100 баш төрүүр хойданна 100—106 хураганны онча-мөнди алганнар. Оларның арга-дуржулгазын нептередиринге лекторлар база идепкейлиг киришкен.

Пенсионер, хөй-ниитичи лектор В. Тамдын-оол кедээ ажыл-агый, улустарның найыралының дугайында хөй лекцияларны номчаан. Ылаңгыя МАР-ның дугайында оон номчаан лекцияларын районнуң ажыл-ишчилери сонуургап дыңнагылаан. Дуржулгалыг лекторлар Д. Дарган, Б. Сарыглар, О. Ондар М. Демина, К. Кол болгаш өскелерниң-даа экономика, медицина, кижизидилге айтырыгларынга хамаарышкан лекциялары ханы утка-шынарлыг.

Районда «Билиг» ниитилелиниң 9 эге организациязы бар. Оларның иштинден СЭКП райкомунуң чанында, райкүүскомда, район эмнелгениде, Адыр-Кежиг суурда «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары эки эжилдыг. Оларның чон ортузунга организастап турар лекция, беседалары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, районнуң сорулгалары-биле ханы холбаалыг.

Лекторлар мурнакчыларның болгаш чартыкчыларның аргадуржулгазын, оларның күш-ажылга, ажыл шагынга хамаарыштыр коммунистиг хамаарылгазын өстүүн дээштиг күжү-биле, пропагандалавышаан ажыл-агыйда четпес үүлдерни, ийи-чангыс кижилерниң ажы-чаңында эргиниң артышкынарын: арагалаар, хөй-ниитиниң черлеринге төлеп чок чоруун көргүзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктарны шүүмчүлеп турар.

Районнуң удуртукчу ажылдакчыларының база специалистерин политмассалыг ажылды организастап чорударынга киржилгези улуг. Ол билдингир. Үүл дээрге удуртукчу кижи улуг, биче кандыг-даа айтырыгны шиитпирлеп тура, ол кижилерниң күжүнге, деткимчезинге даянып үжурлуг. Оон ажыл-чорудулгазы бүүрелдилге, кижизидилгеге база массаны организастаарынга үндезилеттинген болур.

Районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязының ажылында четпестер ам-даа барын ажыы-биле чугаалаза эки. Номчуттунуп турар лекцияларның дээштиниң талазы-биле айтырыг ам-даа кошкак. Чамдык лекциялар амыдыралдың тодаргай чижектери, күш-ажылчы коллективтерниң хүн бүрүдеги сорулгалары-биле холбаттынмайн турар. Ол ышкаш чон ортузунга эрге-хоойлу талазы-биле билиглерни нептередири ам-даа эчизинге четпес.

Лекция пропагандазын Ырбан, Сыстыг-Хем, Ой суурларда «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары кошкаткан.

Малчыннар, механизаторлар ортузунга база оларның мергежилин бедиринче, бойдус камгалалыыче угланган лекция, беседа эвээш.

СЭКП райкому бо четпестерни чайладыр дээш районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязынга хүн бүрүүн эргежок чугула дузазын чедирер дээш чогуур хемчеглерни алган.

Лекция пропагандазы күш-ажылчы кижилерниң хөй-аъдын белькдип, оларның салган сорулгазын чедип алырынга кижизидекчи улуг рольду ойнаар. Ынчангаш районнуң бүгү лекторлары тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, күжениишкиниг, ажылдан турар кижилерге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги чорудун турар политиказын өстүүн дээштиг күжү-биле чедирип, оларны сорук киирерлер.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
«Билиг» ниитилелиниң район организациязының харысалгалыг секретары.

ХҮЛЭЭЛГЕ АЛГАН

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш эткен ажыл-агый чылында чедишкиниг ажылдаан. Беш чылдың тодарадыкчы чылында ждановчулар күүгнеге дүк садар планын 100 хуу күүседип, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 87 хураганны алган.

Чоокта чаа болуп эткен совхозтуң малчыннар хуралынга ында мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайын кол зоотехник эш Шаравии дыңнаткан. Бо ажылды багай эвес организастаанын санал берген Кенден Хая, Намчыл-оол Уйнук-Кара, Василий Хуурак олар чугаалааннар.

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының № 2 хойжу бригадазының хойжуларының 1975 чылда алган хүлээлгелерин болгаш районнуң хойжуларынга кыйгырыын ол хуралга танышкаш, хойжулар белдиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, тоску беш чылдың сөөлгү чылын чедишкиниг доозары-биле бот-боттарын чарышче кыйгырышкан.

Б. ОНДАР.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң № 1 хойжу бригадазының хойжулары эткен чылда канчаар ажылдаанын түүнеп, 9-ку беш чылдың доозукчу чылында кылыр ажыл-ижин дугуржуп, чаа хүлээлгелерни алыры-биле бригада төвүнге чыглып келген. Ол хуралга бригадир Ооржак Өлзей-оол малчыннарның ажылжын болгаш моон соңгааргы сорулгаларының дугайын чугаалаан.

Бригада эткен чылын төрүүр 100 хойдан 90 хураганны камгалап, бир хойдан 3,2 кг дуктуг кыргып алган, 160 тонна мал чемин белеткээн. Ынчангаш социалистиг чарышка бирги черни эелеп, колхозта хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тук болгаш 75 рубль-биле шаңнаткан.

Ам бригадада төрүүр 5391 хой хүр кыштап турар. Чаа төрүттүнген чаш хураганнарга 6 чылыг кажааны кылган.

Бригадада мурнакчы хойжулар эвээш эвес. Төрүүр 100 хойга онаштыр 115 хураганны, бир хойдан 3,7 кг дуктуг алган Көк Серенот үүгле хойжу бригаданың эвес, а колхозтуң бүгү хойжуларының ортузунда социалистиг чарыштын лидер-лекчизи болган. Ол ышкаш Доңгак Адыг-оол, Салчак Тойбу, Ооржак Седен-Дамбаа, Салчак Оксур, Салчак Шанмак олар 101—112 чедир хураганны камгалап алган.

1975 чылда бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 90 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дуктуг алыр, 270 тонна мал чемин белеткээр хүлээлгени алган. Кадарчы Салчак Тойбу төрүүр 100 хойга онаштыр 110 хураганны, бир хойдан 2,6 кг дуктуг албышаан, 10 тонна сигешин болу белеткээш кыштаанга чедирип алырын хүлээнип, хойжу эш-өөрүн чарышче кыйгырган. Салчак Оксур, Мандараа Чүгүр, Доңгак Адыг-оол, Күжүгет Бадакай олар төрүүр 100 хойдан-па 100—110 чедир хураганны камгалап алыр, кыштагларда мал кажааларын боттарының күжү-биле септеп, көрженин хоорун алыр болган.

Бригаданың хойжулары кыштаглаашкынны организастыг чорутпушаан, 1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир база тоску беш чылды чедишкиниг доозар дээш кедээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, доозукчу чылда улам күжениишкиниг ажылдарын шиитпирлээн.

С. КАРА-САЛ.

ДАРЫЙ ШИИТПИРЛЭЭР ДИЗЕ

Специалист. Бо сөс чоргаар дыңналыр. Ажыл-агыйның бүгү адырларынга оон организакчы ролю улуг. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге специалистерниң харысалгазын улам бедидер талазы-биле айтырыгны СЭКП обкомунуң III пленумунга чугаалашкан болгай.

Чоокта чаа Ие И. Ещенконуң «Кодээ специалист—чогаадыкчы иштиң кижизи» деп үүлүү солунга парлаттынган. Аңаа хамаарыштыр бодалымны бижийн.

Тускай эртемни чедип алгаш, хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип ,чонунга мактадып чоруурлар хөй.

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң кол зоотехниги Монгуш Лайзаа ажылынга мергежээн, дуржулгалыг специалист. Хамаарышкан ажылын ак сеткилдиг кылып чоруур бо эштн совхозта хүндүлээр. Оон кызымак ажылының ачызында совхозта мал кыштаглаашкыны организастыг чоруп турар. Ажылчы, биче сеткилдиг специалисти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Бо-ла совхозтуң кол агроному турган В. Оюн ам «Большевик» совхозтуң, а инженер П. Балчыр-оол—«Тыва» совхозтуң директоруу Даандырган ажыл-херээниң ёзулуг мастери апарган специалистериң саны хөй.

Боттарының тускай мергежилин чеп ажыглавас, хүнде, айда кылыр ажылдарының планы безин чок, үүгле өйү келген айтырыгларже дувудалаш-биле «шураар», харын-даа арага-дарыга хандыыр чамдык ындыг специалистер бистиң аравыста ам-даа бар. Кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, ниитиниң малының баш санын өстүреринче, оон продуктулуг чоруун бедиринче ындыг специалистер чогуур кичээнгей салбастар.

Малдың баш санын өстүреринге мал эмчилериниң киржилгези улуг. Аарыгларны болдурбазының баш удур хемчеглерин олар алыр хүлээлгелиг. Ынчалза-даа зараан малды чогумчалыг эмнеевес, а үүгле өлген малдың актызын бижиниринге өйлежип чоруур мал эмчилери бисте бары чажыт эвес. Аараан малды тускайлаан коданга бөлүп эмнээр талазы-биле ажылды чамдык ажыл-агыйларда чорудуп турары мактанчыг-дыр. А ол эки эгелээшкинни шупту черлерде үүте ажыглавайн турарыл?

Малдың эткир, сүткүрү, оон баш санының өзүлдези зоотехниктиң ажылының түүнели-дир. Мал ажылдыг бистин республикага зоотехниктерниң, мал эмчилериниң ролю улуг. Ынчангаш оларның ажылга харысалгазын бедидери—үениң негелдези апарган. Ону дарый шиитпирлээри чугула.

Б. ОНДАР.

Бии-Хемниң Туран хоорайда № 1 столоваяның аъш-чеми элбек болгаш амданныг. Мында Галина Делицинаның неделяда ажылдаар ээлчээнде амданныг янзы-бүрү чемнер кылырынга бедик мергежилдиг поварлар бар.

Бо ээлчегде савалар чуукчузу Лариса Госаецкая, кассир Светлана Анай-оол ажылынга кызымаа-биле мактадып турарлар.

ЧУРУКТА: ээлчег бригадири, чем үлекчизи Галина Делицина биле кассир Светлана Анай-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДҮРГЕН ЧЕТСИН, ШЫН БИЖИ

Вера эльэди классларга келгеш, бухгалтерлээрин күзен чораан. 1943 чылда савакчылар курузун доскаш, Рязань хоорайның садыг шугумунга ажылдай берген. Ынчан Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг дошкун чылдары. Ынчангаш назы четкен кижи бүрүзү үениң негелдезин ёзугаар албан хүлээлгезин эрттирер турган.

Комсомолчу Вераны 1944 чылдың июньда Кызыл шеригниң хүрээлеринче келдирткеш, шериг кезээниң хову почталызынга ажылдаары-биле чоруткан. Анаа ажылдап турда ону курска өөренири-биле Москваже чоруткан. Кажан курсту доозуп турда, Вера Константиновнага сержант атты тывыскан. Дайын доозулгуже чедир-ле ол шериг кезээнге чагаа, корреспонденция ылгаар харыысалгалыг ажылга алган-хүлээлгезин эрттирген.

Вера Константиновна Щепановская 1949 чылда Кызыл хоорайның төп харылзаа салбырының акша шилчидилге килдизиниң начальнигинге, 1951—1966 чылларда почтага келген болгаш оон үнер чагаа, бижикти ылгаар килдистиң начальнигинге ажылдаан. Оон аныяанда бухгалтер болуксаан күзелин кадыг-дошкун дайынның үеви өске бир эргим мергежил-биле ынчаар сөлаан.

Администрация чери фронтучу, ие В. Шепановскаяның чагаа, корреспонденция ылгаар ажылче шилчидерин дилээнин хандырган. Ол ам ында бо хүннерге чедир ажылдап турар.

Чүгле чаңгыс Кызылдың харылзаа салбырынга Вера Константиновна 26 чыл ажылдап турар. Ол үеним дургузунда үргүлчү эки ажылдаанын демдегледип, хүндүлел бижиктерни, өртектиг белектерни хөй удаа алган.

— Ылгакының ажылы аар, кадыг эвес-даа болза, харыысалгалыг. Ынчангаш чагаа, бижикти ылгаар турар үеде кичээнгейлиг болбааже хоржок — деп, Вера Константиновна чүгаалап турар.

Харылзаанын ылгаар пунктузунда дүн-хүннүң бир эзлчээнде 5 муң чыгам янзы-бүрү чагаа, корреспонденция келир, ону ийи удаа ап турар. Ынчаар кирген корреспонденцияны ангылап, тускай машинага таныалааш чорудар. Харылзаачыларның ажылы холбиле кылып турганындан дыка чиигээн. Түннелинде хамаарышкан крайлар, республикалар, областарны демдектээн көзенектерлиг тускай шкафка адгылааш, тускай хаптарга суккаш, хамаарышкан черлерже чорудуп турар.

Харылзаачылар бо бүгүнү кылырда, бир черниң почтазын өскээр чорутпас дээш дыка кичээнгейлиг ажылдап турар. Ылангыя Вера Константиновнаның ажылдап келгениниң үезинде ындыг таварылга болбаан.

Түс черден ынча корреспонденция үнүп чоруп турда, почта салбырынга өске черлерден келген хоорайга тараар чагаа, корреспонденцияның хемчээли база дыка хөй. Харылзаа черинге оларны шыгжаан тускай шоодайжыгаштарны ажыткаш, доозун тырттар машина-биле арыглааш, келген хүнүн демдеглеп в таныалаар. Оон соонда корреспонденцияның хамаарышканы найысылалдың почта салбырларынче болгаш районнарже ангылаар.

Кажан чорудар болгаш келген чагаа, бижиктиң индекизин, адрезин шын бижээн таварылгада харылзаачыларның ажылы дыка бүдүмчелиг болур. Ылангыя чамдык чагаа, бижиктиң индекс, адрезин будалдыр бижээнде почта ылгакчыларынга тывызык догаатырганы дег бергедээшкиннериң эгелээни ол. Албан, организацияларның адрестеринге бижиктерни азы чон аразында амы хуу чагаа-даа болза чогуур үезинде хамаарышкан черинге, ээзинге чедирген турары — харылзаачыларның сорулгазы ындыг. Вера Константиновна ындыг анзылыг индекс, адрези бүдүлчак чагаа бижикти чедер черинге чедирер дээш билиин, күжүн харамнанмайн ажылдап турар. Кажан чагаа хавында ону алыр кижиниң ады, адазының ады бижиттинген таварылгада хоорайның паспорт столун дамчыштыр харылзашкаш, шын эвес бижиттинген адрести четчелеп чоруткан таварылгалары кайы хөй. Найысылалдың төп харылзаа салбырында ылгакчы Вера Щепановскаяның сеткил чүрээнин ханызындан кижилерге кылганы чаагай бараалгаашкыннарының чижээн саная болза дыка хөй. Ол дээрге, бистин совет кижилерниң чаагай, эки чаңчылдары-дыр. Чагаа, корреспонденцияга индекс, адрес, ат, фамилия шын, долу, тодаргай болган тудум, ээзинге дүрген чедер, эргим харылзаачыларның ажылынга дегүм болур дээрзин утпаалыңар.

Н. АФОНИН.

Торгалыгдан медээлер

Малчыннарның соруу

Совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары Көк-кыс Санчы, Мария Балдаң оларның база Май-оол Дамбаа, Санчы Тумат болгаш өске-даа эштериң тус-бүрү харылап турары кодан малы менди, хүр кыштаглап турар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Кожай девискээринде шитизи-биле 670 -ажыг бодамал бар. Бо хүннерде кааа-даа баарга, кыштаг бүрүзүнде деминг күш-ажыл. Чаа чылда ээзинге белек бараалгатканзыг, январының баштайгы дүнезинде оолдаашкын барык кодан бүрүзүнге болган. Чижээ, Көк-кыс Санчыныңдан беш, Мария Балдаңныңдан үш инек төрээн, бызаазы шупту менди.

«Каша» сөөрткен машиналар

Совхозтуң төп салбыры — Торгалыг кышка белеткелди мурнуку чылдардан эки организастаан. Кажааларны, малчыннар чурттаар бажыңнарны чогуур өйүнде септээн, мал чеминиң курлавырын кыштаг бүрүзүнде тургускан.

Белеткээн 2950 центнер ситенни шын чарыгдавышаан, концентратты, саваңы болгаш хымыгыышты ылбырадыр хайындыргаш чемгерилгеге ажыглап турар. Шак ындыг чылыг «каша» сөөрткен, комсомолчу Сергей Карасытың башкарганы автомашина Кожай, Торгалыг болгаш Чыланыг кыштаглаарынче үзүктел чок чоруп турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ХОСТАЛГАН ДЕВИСКЭЭРЛЕРДЕ АМЫДЫРАЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың төп можуларының ажыл-ишчилери 1974 чылда улус ажыл-агыйын катап тургузарынга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Куангнгай можунуң чурттакчылары эрткен чыл дургузунда 1000 ажыг гектар шөлге мелиорация ажылдарын кылып алган.

Он-он суггат бугаларын каскан болгаш арыглап аштаан, суу тараттынмайн турган черлерни ажыглалга киирген.

Эрик кавызында Фуйен можунуң амыдыралы таныттынмас кылдыр чаартынган. Можунуң тараачыларары чүгле эрткен чылын безин тарыыр чер шөлдерин барык ийи катап калбарткан. Ында ыяш курлавырын сайгарып ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Ус-тывышчыларның ажыл-ижиниң бүдүрүкчүлүү улгаткан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның контрольдап турары төп можуларның улус советтери улус өөредилгезиниң системазын экижидери дээш демисел чорудуп турар. Чер болганда башкылар белеткээр төптерни ажыдып, чаа-чаа школаларны тудуп тургузуп, өөредилге хекселдерин бүдүрүп үндүрер ажылды организастап турар. Садыг четкизи калбарып турар. Революстуг түр чазак төп можуларга 1974 чылда садыг алыкчыларга чаа-чаа 100 ажыг магазинни ажыдып берген. Калбак хереглел бараанларының саны болгаш ассортиментизи эрткей чылдаазындан үш катап көвүдээн. Чопан амыдырал хандырылгазынга бараан болурунга көдээ, ыяш ажыл-агыйының продукциязын болбаазырадыр черлерни тургузуп берген. Мурнуу Вьетнамның хосталган девискээрлериндe тайбың күш-ажыл чаагай түңнелдерлиг.

Старе Мяето—Польшаның найысылалының эң-не эрте-бурун шагдагы кезээ. Эрги шагның дайын уржуундан буступ, үрелген турасказалдарын болгаш бажыңнарын фотографиялар болгаш арткан төлевилел-шыйгларны ёзугаар катап тургускан.

Оларны үш-дөрт үүс эвес, чүгле он беш, чээрби чыл мурнунда тутканынга бүзүрээри берге.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Социалистиг чурттардан медээлер

ВАРШАВА. Краков воеводствозунда «Серша» шахтага хөмүр-даштың шуут электростанцияга чедирип бээр, чер иштиниң шууштурулга оруун ажыглалга киирген. Оттуаар хөмүр-даштың саналга машиназы-биле башкарар шууштурулга шугумун дамчыштыр чедирип бээр. Ынчангаш чер кырынче хөмүр-даш үндүрери, ону вагоннарга чүдүрери, дажыглаары болгаш чүдүрери чижектиг, чымыштыг ажылдардан ойталап болур арга тывылган.

ПРАГА. Чижеглей санаа көргениниң барымдааларын ёзугаар алырга, 1974 чылда ЧССР-ниң даштыкы садыг саарылгазы бурунгу чылдаазындан 20 хуу улгаткан. Социалистиг чурттар-биле садыг саарылгазы 11,3 хуу болган деп, ЧССР-ниң даштыкы садыг министри А. Барчак Прагага медеглээн.

Совет Эвилели-биле болгаш ЭДЧ кежигүнери өске-даа чурттар-биле садыглажып, дем каттыштырарын ханылдыры, экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарының чаа, дээди хевирлерин улам идепкейлиг ажыглаары-биле чергелештир ЧКП-ниң XIV съездизиниң төлевилеп айытканы ук партияның экономика политиказын боттандырарынга киирер чугула үлүг-хуу болур деп, министр демдеглээн.

БУДАПЕШТ. Альфелд шыдаанның аян-шинчизинге сөөлгү чылдарда база бир чурумал — казылда суургалары немешкен. Альфелдиниң чер байлактарын геологтарның шинчилеп турары ол.

Ында нефть биле газ байлактар бары шенелде казылдаларындан көзүлген.

Венгрияның чер байлактарын шинчилеп тыварынга Совет Эвилели улуг дуза чедирип, эргежок чугула дериглер биле приборларны берип турар.

Венгрияның аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң чаа тудугларын санаа көргүзерге, — Дьюланың, Дьериниң болгаш Татабаньяның эът комбинаттары, Будапештиниң, Печениң, Сегедтиң хлеб заводтарының чаа-чаа цехтери болур. Оларны ажыглалга бо чылын хүлээдип бээр деп турар. Эрткен чылдаазынга бодаарга 1975 чылда Венгрияның аъш-чем үлетпурүнүң аъш-чем бүдүрери 4,5 хуу көвүдээр.

ХАНОЙ. Вьетнам болгаш лаос улустарның аразында найырал биле эй-сеткил каттыштырылгазын быжыглаа калбартыр дээш Ханойга вьетнамлаос найырал ниитилелин турган. Ындыг шиитпирни ВДР-ниң хөй-ниити төлээлекчилериниң хуралында үндүрген.

Ниитилелдің даргазынга ВДР-ниң премьер-министриниң оралакчызы Чан Хыу Зыкты соңгаан.

ГАВАНА. Орьекте можунуң казымал-руда байлактыг Мао районунга куба-польша найырал митингизи болган. Кубаның Компартия ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазааның премьер-министри Ф. Кастро болгаш албанның найыралдыг аян-чоруу-биле Кубада чеде бергеи, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек аңаа чүве чугаалаан.

Ф. Кастро социализм тургузарына улусчу Польшаның чедиишкиннерин демдеглээш, Кубаның никель үлетпүрүн хөгжүдериниң перспективаларын чугаалаан. Кубага Совет Эвилелиниң деткимче берип турарының ужур-дузазын айыткан.

Э. Герек польша-куба харылзааларының чедиишкиннигг калбарып турарынга сеткил хангаын илергейлээн. Делегей байдалының дүшкүүрүүн чавырылдырарынга Совет Эвилелиниң ужур-дузалыын демдеглээн.

БЕРЛИН. Национал Фронтунуң Национал чөвүлелиниң секретариады болгаш германсовет найырал ниитилелиниң Төп баштаар чери немец улусту фашизмден хостаанындан бээр 30 чыл оон төлептиг уткуурунче ГДР-ниң хамаатыларын кыйгырган. Бо талазы-биле парлаттынган документиде ол чугула болуушкунга белеткелдің тодаргай хемчегларын айыткан.

(СЭТА).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ПАРИЖ. Парижтиң Морис Торез аттыг институдунга 1905—1907 чылдарның орус революциязының 70 чыл болганынга холбаштыргай хуралды чыылдырган. Бирги орус революцияның ролюнуң болгаш ужур-дузазының дугайында делгереңгей илеткелди ол институттуң директору Ж. Коньо кылган.

Ында француз-куба чугаалажыышкыннар эгелээн. Францияда албанның беш хонук аян-чоруун кылып чеде берген Кубаның премьер-министриниң оралакчызы К. Р. Родригес биле Францияның премьер-министри Ж. Ширактың аразынга чугаалажыышкыннар үезинде делегейниң, а ол ышкаш ийи чурттуң харылзааларының айтырыгларын көрген. Экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылганың дугайында француз-куба дугуржулгага ат салыышкыны болган.

БОНН. Вюрцбургка (ГФР-де) ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң чазактарының төлээлери кирип турар кызыгаар комиссиязының ээлчеглиг хуралы болган. Кады кылган дыңнадыгда айытканын ёзугаар алырга, кызыгаарларны демдектээр айтырыг талазы-биле каттышкан бөлүктүң ажылының дугайында илеткелди дыңнаан, а ол ышкаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Нацистерни судтаар дугайында ГФР биле Францияның аразынга дугуржулганы күштүг кылдыр бадылаарын бундестагга сүмелээр шиитпирни буидестагтың даштыкы херектер министри Ханс Дитрих Геншер талазы-биле комиссиязы чая бадылаашкын-биле хүлээп алган. Аңаа ХДП/ХСЭ-деп комиссия кежигүнери удур бадылаанар.

АНКАРА. Турцияның барыын эрик кыдыында турар Измириниң чурттакчылары АКШ-тың 6-гы флодунуң составында кирип турар «Саратога» дээр авианосецтиң ында портка барып, доктаарынга удурланыышкынның массалыг чыскаалын кылганнар.

ДЕЛИ. Шахталарга уругларның ажылдаар чоруун хоругдаар дугайында Женевага хүлээп алган керээни күштүг кылдыр хүлээп көрүп, бадылаар дугайында шиитпирни Индияның чазааның үндүргениинда тускай чарлаан. 1965 чылда күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле болган делегей конференциязына хүлээп алдынган керээни ёзугаар шахталарга 16 хар четпээн уругларның ажылдаарын хоруп кааны билдиңгир болгай.

КАРАЧИ. Синд можунуң почталар болгаш телеграф ажылдакчыларының профэвилелдериниң каттыжыышкыны Пакистанның чазаандан ажыл төлевирин 75 хуу улгаттыраын, ажылдаарының байдалын экижидерин негээн. Почта ажылдакчыларының чазакка чоруткан негелдезинде эмчи хандырылгазын экижидерин, шаңнал-мактал акшазын доктаадырын, квартира хөлезизин эвээжедирин база айтып турар.

НАЙРОБИ. Португалияның чазаа биле Анголаны хостаары дээш шимчээшкин организацияларының аразынга чедип алдынган дугуржулга дээрге, Африканың улустарының хамаарышпас чорук болгаш ол диптн колониализмден долузу-биле хостаары дээш демиселге чаа улуг базым болган—деп, Кенияның даштыкы херектер министри Муньюа Вайяки үнелеп көрген.

БУЭНОС-АЙРЕС. Сантьягодан медээлерни ёзугаар алырга, Чилиде католик чүдүлгениң баштыңы Рауль Сильва Энрикестиң бажыңын «таныттынмас кижилер» боолап тургаанар. Олар автоматтар-биле эльэн каш улаштыр-улаштыр боолагылааш, автомобильге олурупкаш, дезиткеннер.

Шериг эргилдезиниң соонда ол кардинал — католик лама реаксылыг шериглериң араатанзыг үүлгедиишкиннерингe чаңгыс эвес удаа удурланып, политиктиг үзели дээш хоругдаттырганнарны хостаарын негеп турганы билдиңгир.

ЛА-ПАС. Боливияның даштыкы херектер министри Альберто Гусман Ёориано «Диарио» солунуңу айтырыгларынга харыылааш, америк күрүнелер организациязының кежигүнери чурттарның онза сессиязының ажылынга бодунуң чазааның киржир дугайында шиитпирлээнин дыңнаткан. Ол сессияны Венесуэланың саналын ёзугаар АКШ-тың садыг реформазының дугайында чаа хоойлузун латин-америк чурттарның канчаар көрүп турарын тодарадыры-биле чыылдырар деп турар.

КАРАКАС. Венесуэланың полициязы ында «Келлогс» дээр америк компаниянның элээн каш удуртукчулары-биле кады 19 кижини тудуп хоругдаан. Оларны чурттуң эң улуг бүдүрүлге черн—«Табласо» дээр химия комплекизиниң дериг-хекселдерин болгаш нефть дамчыдар хоолайларын үреглээн дээш база Венесуэланың национал эрге-ажыктарынга хоралыг элээн каш миллион боливар-акша түңнүг ужур-дүрүм чок керээлерни чарганы дээш буруудадып турар.

НЬЮ-ЙОРК. Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның дилээнин ёзугаар КНО-нуң Чиңгине секретары МВР-ниң Революстуг түр чазаа-биле КНО-нуң аразынга харылзаа тудар черни Женевага тургузарының дугайында айтыышкынны берген.

МАДРИД. Испанияның Наварра можузунуң үлетпүр төвү—Памплона хоорайның 20 муң хире ажылчыннары «Потасас де Наварра» компанияның 116 шахтёрлары-биле эп-сеткил каттыштырарының ажыл соксадышкынын эгелээн. Ол шахтёрлар ажылдаар байдалды экижидерин, ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажыл соксадыр эргени хүлээп көрүп бүдүрүлге ээлерининден негээри-биле ийи чеди хонук иштинден чер кырынче үнмейн турарлар. Ол негелдеге харыы кылдыр компания баштаар чери ажыл соксадышкынынга-ла киришкен ажылчыннарны шуптузун ажылдан үндүрер дээнин чарлаан. Ажылчыннарның аңаа удурланыышкынының — түңнелинде полицияны чыскаалганнарга удур чоруткан болгаш ажылчыннардан балыглаанган кижилер бар, он-он кижини тудуп хоругдаан.

ЛОНДОН. 2,5 миллион экземпляр «Дейли миррор», «Дейли телеграф» солунларны ол хоорайның типографияларының ажылчыннарының ажыл соксадышкынының ужурундан парлап үндүрбейн барган.

(СЭТА).

АКШ-та өртек-үнеиің кудулаашкыны болгаш экономика талазы-биле берге байдалдарга чергелештир ажыл чок кижилерниң көвүдеп турары чурттуң эң нарын айтырыгларының бирээзи апарган. 1974 чылдың ноябрь айдан бээр ажыл чок кижилериң саны 460 муң кижинге немешкен болгаш алды миллион четкен.

Ажыл айтырып алыр черлериң чанында ээлчег маныаннарның саны көвүдеп турар. Ындыг конторалларның чанында хөй-хөй хүн турар американнар аразында кижилер хар-назы болгаш ажыл-мергежилиниң талазы-биле аңгы-аңгы. Оларның дыка хөйү дээди өөредилге черин доосхан дугайында дипломнарлыг. Чурукта ажыл чок кижилериң Детройттуң ажыл айтырып алыр черинде ээлчег манап турары.

Экономика айтырыгларын бодүүн американнарның күселиибиле шиитпирлээр дээш эрге-чагыргаларның оралдажыышкыннарынга ажылчы чоннар шиитпирлии-биле удурланып турарлар. «Биске ажыл херек»—деп, олар негеп турараар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

УЛАН-БАТОР. МАРН ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал совет кино ажылдакчыларының ССРЭ-ниң кинематографтар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Л. А. Кулиджановка удурткан төлээлерин хүлээп алган.

ССРЭ-ниң кинематографтар эвилелиниң болгаш МАР-ның Культура министерствозунуң 1975—1977 чылларда кады ажылдажылгазының дугайында протоколга аңаа ат салган.

* * *

БЕЛГРАД. Белградтың улусчу спеназында бо чылдың эгезинде үнүп эгелээн баштайгы көргүзүүлер — Максим Горькийиң «Ана» деп романын шинжиткени болган.

* * *

КАИР. ССРЭ-ниң улустарының танцыларының Күрүнеиің академиктиг ансамблиниң Египетте гастрольдары улуг чедиишкиннинг эртин турар. Совет артистер Игорь Моисеевтиң удуртулгазы-биле египет найысылалга 6 концерт үндүрген. Ону 12 муң ажыг кижи көрген. «Моисеевтиң ансамблиниң артистериниң танцы көргүзүүлери кайгамчык-тыр. Совет улустарының янзы-бүрү национал танцыларында туестус чоннуң чаңчылдары эки илереттинген» деп «Журнал де Египт» солун демдеглээн.

* * *

ДЕЛИ. Индий болгаш совет кинематографтар Майсур хоорайда «Рики-тики-тави» деп Р. Киплингтиң чогаалдарынга үндезилеттинген уругларга фильмни кады тырттырып эгелээн. «Гангтың кырында хүн» деп чаа уран-чечен фильмни кады тургузар дугайында чугаалажыышкыннар база дооступ турар.

* * *

ГАВАНА. Сураглыг куба чогаалчы Алехо Карпентьер журналистканы хөгжүдериниг улуг ачы-хавыяазы дээш база 70 харлаанын холбаштыр Кубаның журналистер эвилелиниң «Хосе Хоакин Пальма» Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

* * *

АЛЖИР. Кинематографтарның бүгү-африка чөвүлелиниң ийги конгрези ында ажыттынган. Оон ажылында Африканың 36 чурттарының төлээлекчилери киржип турар.

* * *

ДУБЛИН. Эрткен чылдың мартта тургустунган ирланд национал театр бодунуң баштайгы көргүзүүлериниг белеткелди доозуп турар. Ирландиниың өске профессионал театрларындан ылгалдыг чүвези чүл дээрге, ол доктаамал сцена чок, көжүп чоруулу болур. Оон сорулгазы чурттуң кыдыг-кызыгаар девискээрлериниң чурттакчыларынга ирланд болгаш даштыкы шин уран чүүлүнүң янзы-бүрү хевирлиг чогаалдарын таныштырары болур. «Айриш театрының» артистери шиилерин школаларга, эмнелгелерге, кырганнар бажыңнарынга база көргүзүр. Театрның баштайгы көргүзүүлериниде Ф. Липеханиың «Кара Розин» деп шиизи, Мальерниң «Тыртылчак» деп катык-шоодулуг шиизи болгаш өске-даа чогаалдар бар.

* * *

КАМПАЛА. Бо хүннерде мында эртип турар уран чүүлдүң национал конкурузунуң түңнел көрүлдези уганд уран чүүлдүң каас, чараш байырлалы апарган. Оон таалекчилери Лагоска эртер африканегр уран чүүлдүң бүгү-делегей фестивальнга Уганданы төлээлээр. Найысылалдың Лугого стадионунуң иогаан шөлү чурттуң бүгү районнарындан келген ыры, танцы коллективтериниң маргылдаазының шөлү апарган. Театр уран чүүлдүнүң национал тиилекчизинге «Аскыр дагаа дугайында ыры» деп чаагай чоруктуң каржы күштерин тиилээнинге турасказаткан шиини тургускан «Кампала сити Плейерс» деп бот-тывынгыр коллектив саначкан.

(СЭТА).

Фашистиг хунтаның маожу сүлчээлери

МЕХИКО. (СЭТА). «Мао Цзэ-дуннуң Пиночет-биле найыралдыының чылдагааннары» деп үүл парлап үндүргеш, Мексиканың «Сьемпре» журналы Пекин ёзу-чурумнуң Чилиде шериг-фашистиг хунта-биле сырый харылзаалының сойгалаан. «Пекиннин Пиночетти деткип турары — маожуларның антисоветизм мөзүлүг амгы даштыкы политиктиг угланыышкынының үзел-бодал түңнели болган деп, журнал демдеглээн.

Мао тайбың кожа-хелбээ догуниаашкынының ленинчи принципин бактаан. Совет Эвилели салдар чедирер девискээрлерни хуваажып алырын Каттышкан Штаттар-биле дугуржуп алган деп ажык нүгүлдээринге чедир безин ойлук, чогун көргүскен деп, журнал айыткан.

Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның тайбың политиказынга удур кандыг-даа базымнар хамыктың мурнунда дайынзырак идегеттерге амыранчыг, ынчангаш ол «кыдат тоол» чамдык идегеттерге тааланчыг болган.

Мао Цзэ-дун делегей байдалының дүшкүүрүүн чавырылдырарынче угланган кандыг-даа инициативаны шуут буруу шапкан. Чепсектиг сегиржип алыышкыннар өскүде берип болур уржуктуг маргылдаа-чорулдээлерни тайбың чугаалажып турган шиитпирлээринге Мао Цзэ-дун үргүлчү удурланып турар деп, журнал уламчылап бижээн.

Марксизмге, социализм биле коммунизмге удур, чогум тодаргайлап чугаалаарга, бодунуң күрүне идеологиязы кылдыр Пекиннин чарлап турар үзелдеринге удурланган хамык чүвеге удур шериг эвилелдери СЕАТО болгаш СЕНТО эң эптеш чок демиселди чорудуп турар боорга, Пекин оларны деткип турар... Антисоветчи сорулгалыг-ла болза, маожулар аза-буктар-биле безин эвилелдежиринге белен деп чүвени ол бүгү херечилеп турар деп, «Сьемпре» демдеглээн.

Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазындан маожуларның ангыланыр политиказы буурай бээрге, Пекин бодунуң даштыкы политикалының «уг-шиин» өскерти берген. Португалияга турган, Родезияда болгаш Мурнуу-Африка Республикада кедереп турарлар чижектиг, ылангыя сөөк-язы ылгаар үзелдиг, колониалдыг болгаш империализмзирек ёзу-чурумнар-биле маожуларның чоокшулажып турарындан ол өскерлиишкиннер билдинип турар. Маожулар Мурнуу Африкада эң дерзии күштерни деткип, ук девискээрге оларның национал-хосталгалыг демиселди базарынга дуза чедирип турар.

Делегейниң революстуг шимчээшкининге Пекин удуртукчуларының өскерликчилер болганының херечизи болур фактыларны оон-даа ынай эндере көргүзүп болур ийик деп, «Сьемпре» бижээн. Пекин удуртукчуларының чаржынчыын оларның Чилиде шериг-фашистиг болук-биле амгы харылзаалларындан артык бүзүрелдиг көргүзер барымдаа тып алыры берге.

Мао Цзэ-дуннуң Пиночет-биле найыралдыг апарганы империализм-биле, неоколониализм-биле болгаш фашизм-биле тулчуушкунга амы-тынын өскүнган президент Сальвадор Альендениң турасказалынга чаржынчыг болган. Социалистиг чурттар хунтага удур чаңгыс аай фронтулуг демисел чорудуп турда, Пекин оон-биле эң чоок харылзаа тудуп турар.

Пекин Пиночет-биле харылзаазын чүге үспээнил?

Моон үстүнде көргүскен анализтен илереп турарын ёзугаар алырга, оон чылдагааннары маожуларның амгы даштыкы политиктиг угланыышкынындан укталып тывылган. Биригээр чугаалаарга, «Пекиннин туружу улустарны дарлаарынга үндезилеттинген, эң дүржок ёзу-чурумнарның туруштары-биле эңгыс аай үзелдиг кылдыр каттыжа берген» деп, журнал түңнелинде бижээн.

Бистиң календарывыс

ЫРЫ КИЖИ-БИЛЕ КАДЫ АРТАР.

Михаил Исаковскийниң 75 харлаанынга

1957 чылдың чайынгаанчак фестивальчы чайынында хөй болгулаан ужуражыышкынларның бирээзинге мындыг таварылга болган. Москваның оолдар, кыстары ынчаарда клубтарның бирээзинге даштыкы аалчыларны — америк аныяктарның төлээлерин маңнап турган.

Хенертен ажыдып каан хаалга ындыдан «Катюшаны» ырлажы берген:

Далай ындыдан келген аалчылар ону ырлай бергилээни ол. Америк аныяк оолдар, кыстар-биле кады москвачылар база ырлажы берген, ынчангаш ыры залды долган. Дыл билбезинин моондаа-даа чок болган. «Катюша» улустуң чүрээн ажыдып, орустар биле американнарның найыралының демдээ болу берген.

Шүлүкчү-ыраажы Михаил Васильевич Исаковскийнин төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл оонда ол ужуражыышкын кижинин сагыжынга кирип келир-дир.

«Саванда удазыннар» дээр бирги номдан эгелээш, оон бодунуң мөчээнинин соонда парлагылаан эң сөөлгү номнарга чедир коммунист М. В. Исаковский чаа амыдыралдың ыраажызы болуп арткан.

Эрткен үе дугайында бодап турган, төрээн черинге өскерлиишкиннерни кылган баштайты хүннер дугайында оон сактып чугааланы: «Октябрь революциязы-биле кады келген кол түүлдерни мен эң-не чөптүг болган аас-кежиктиг болуушкун кылдыр хүлээп алган мен: эрге-чагырга ажылчыннарның болган тараачыннарның холунга кирген! Ол дээрге кайгамчык эки, кайгамчык магалыг-дыр, оон артык чүү бодап тывар боор»:

Харын-на оон ужурунда Исаковскийнин Төрээн чуртунга ынакшыл-биле сиңниккен, чонуң бодалдарын болган күзелдерин мөөннээн шүлүк чогаалы совет чечен чогаалдың эң кайгамчыктыг арыннарының бирээзи апарган. Бистиң чурттуң улустарының хөй-хөй дылдарының кырында парлагылаан оон чогаалдарының миллион-миллион тиражы база ол дугайын чугаалап турар.

Россия, Смоленскинин чери ырылар-шүлүктер болу берген уран чаяанны, ындыныг-даа, өөрүшкүлүг-даа аянарны, чүректи шимиредип турар мөзүнү Исаковскийге берген, ол шүлүк-ырылар ам оран делегейнин бүгү диптеринде билдингир.

Исаковскийнин шүлүктери кижиниң чүрээнче кадалып кире бээр. Оларны эстрадаларга болган клубтарга-даа, өг-бүлелерге-даа номчуп турар. Шынап-ла ынчаш, оон «Чанган куштар» ужуп чорлар», «Ону кым билир боор», «Фронт чанында арыглар», «Ой туманнар, туманнар» болгаш өске-даа ырларын ам кым билбес боор.

М. Исаковскийниң ырлары, найыралдың демдээ ышкаш кижилерниң чүрээн ажыдып, оларның сеткилин чылыдып, оран делегей кырында кылыйтыр ужугуп турар.

П. КОСОЛАПОВ.
(СЭТА).

ДАЙЫНЧЫ ЧЫЛДАРЫНЫҢ ЫРЛАРЫ

Социалистиг Күш-ажыдын Маадыры, чонуң ыраажызы — Михаил Васильевич Исаковский ышкаш хөй ырлар созу бижээн шүлүкчү совет шүлүкчүлериниң аразында чок болуп турар. Ооң состериниге Захаров, Блантер, Покрасс, Мокроусов болгаш өске-даа композиторларның бижээн ырлары— чонуң ынак ырлары апарган. Эң ылаңгыя «Катюша», «Чанган куштар ужуп чорлар», «Ону кым билир боор», «Чарлыышкын» дээн ышкаш ырлар кижи бүрүзүнге билдингир.

«Чарлыышкын»—хамааты дайынның чылдарында бижиттингеп-даа болза, Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээри билек бо ырны аныяктар дораан-на улай ырлажы берген. Ынчангаш бо удаада силерге ийи дайынның ыры «Чарлыышкынны» бараалгаттывыс.

ЧАРЛЫЫШКЫН

Созу М. Исаковскийнин.
Аялгазы Дм. болгаш Дан. Покрасстарныы.

Бирээзи—барыын чүктүве,
Бирээзи—өске чүкче...

Арат чонуң дайынынче
Аныяктар чорупкан.
Ыржым чуртун каапкаштың,
Ырап чарлып чорупкан.
«Чаңгыс сарыым, көглеп көрем.

Чарлырда күзелиң чүл?»
Чаңгыс сарыым ынча диген:
«Сагыжымдан күзээрим:
Өлүм болза, дүрген болзун,

Өлбес болза, чиик эртсин.
Чүден артык күзээр чүвем,
Чаңгыс эжим сарыым сээн
Шүглүп үнгеш, дүрген
тиилээш,

Чаныр кээриң ол болур».
Эңгиске дег кызыл чаактыг
Эжиниң-холун туткаш:
«Сарыым сенден дилеп тур
мен,

Чагаажыктан бижиир сен».
«Кайнаар баарын билир эвес.
Кайдыва бижиир мен?»
«Кайнаар баары хамаан
эвес.

Кайыже-даа бижиивит».
Бирээзи барыын чүктүве.
Бирээзи — өске чүкче..
Арат-чонуң дайынынче
Аныяктар чорупкан.

(Эгези № 14 солунда).

Келген херээмниң дугайын өгнүц ээлериниге чугаалады. Ыытаар кижи чок, идиктериниң баштарынче көөр. Ынчан орумда, өгпүн ойнаар-кыс тудуп алган бичин уруу оозун хаткылап чугаалай берди: «Эккел-эккел дээрден өске, мама дээр кижи кайда боор». Чугаажок-ла ада-иезин ынча дижип орган болгай аап. Ада-чурт айылда турда, чүү мындыг хейлерил дээш, чүрээм ана чым-сырт кылыган. Ол кижини суму чагыргазынга чула кезеткен бис. Ооң соонда дузаламчы дээривнске берип турар апарган.

Ынчан Тывага үлетпүр барык турбаан. Ынчангаш Кызыл Шериге дузаламчыыс колдуулда көдээ ажыл-агый продуктуларындан тургустунуп турган: алгы-кеш, идик-хеп, аъш-чем, мал-маган, акшамөңгүн.

Дузаламчыны баштай әрбаннардан эгелээш, ооң соонда сумуларга, кожуунларга чорудуп турган. Дараазында кожууннардан кызыл-коштар Кызылче шуужуп турган.

Маңаа тыва кижилериниң совет улуска, маадырлыг Кызыл Шериге ынакшылының база бир херечизин чугаалаксап тур мен. Ол хүннерде чыттан дузаламчыының ындыг-ла шыңгыы даңзы-хораазы турбаан. Ынчалза-даа ажылдан келген үеминиң дургузунда бир көпеек безин читкен деп чаңгыс-даа катап чугаа дыңнап көрбээн мен. Кижилер ындыг бедик патриотчу медерелдиг турган.

Ол үеде бистиң боттарывыстың билиивистиң чавыс деңнелдиг турганындан база ажылывыстың чай чогундан сумунуң арат чонунуң маадырлыг Кызыл Шериге чорутқан дузаламчызының саң-түүгүн арттырып албаанывыс арай хомуданчыг болбас аргэ чок-тур. Ону амгы салгалдың аныяктарынга чугаалап берген болзувусса, эки-ле турган ийик!

Чонуң чаагай сеткилдиг үлүү ындыг.

МААДЫРЛЫГ Кызыл Шериге дузаламчы чыыр ажылды чорудуп турар кижилер боттары бир дугаарында үлегерин көргүскен. турар ужуруг ден кадыг хоойлулуг турган бис. Оон башка сээн чугаанны кым эдерерил?

Дузаламчы баштайгы үеде эвээш түүнерден эгелеп турган. Мен база ындыг хеавирлиг эгелээн мен, Ооң соонда мөөнүбиле белек бээр патриоттуг чорук тыпты берген. Ынчан мен бүгү малымның 75 хуузун Кызыл Шериге өргээн мен.

Чонумга бараан болуп чораанымны ТАР чазаам, революстуг намым бедин-биле үнелээн. Тываның коллективтиг ажылагый шимчээшкининге идепкейлиг киришкен дээш 1945 чылда ТАР-ның «Күш-ажыл ордени»-биле шаңнаткан мен.

Ооң соонда амыдыралымга улуг болуушкун болган. 1943 чылдың кыжында мени ТАРНың XII Улуг хуралының төлээзинге соңгаан. Меңээ сес база берген чүве. Мөгүдээнимден чүүү чугаалаанымны орта-ла билбээн ышкаш болган мен.

Хурал соонда чалалга бижик эккеп бердилер. Ол латин алфавит-биле парлаан, бижикти мынчага дээр шыгжап чоруур мен. Ону чаңгыс-даа өскерилге чокка көргүзейн:

ЧАЛАЛГА № 26

Хүндүлүг эш Кудажы

ССРЭ-ниң Чогаалчыларының эвилелиниң кежигүнү фронтучу шүлүкчү эш Степан Щипачев бодунуң чуртунче чаңып чоруурунга болгаш маадырлыг Кызыл Шериге Тываның арат чоннарының чыылдырган үш дугаар мөөң белээн фронтуга чедирер төлээлерни үдээринге таварыштыр тургускан кежээге моорлап келириңерни ТАР-ның Даштыкы херек яамызы чалады.

Ук үделге 1943 чылдың 2 айның 4-түү хүнүнде кежээкиниң 8 шакта Чазак бажыңынга болур.

ТАР-НЫҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕК ЯАМЫЗЫ.

Бо шайлаага үезинде Тываның арат чонунуң Кызыл Шериге үш дугаар эшелон белээн чедирер төлээге мөөң баарын билдине берди. Бисти эш Тока удуртуп чоруур болган. Бистиң аравыста ТАРН-ның Чөөн-Хемчик кожкомунуң секретары Доктугу, чогаалчылар Пюрбю, Самба-Люндуп болгаш өскелер-даа бар.

Бо ужуражылгага совет чогаалчы Степан Щипачев-биле чугаалашкан мен. Ооң соонда аайлажып эгелээн мындыг чүве. Өске ийи совет чогаалчыбиле ужурашканымны арай сөөлүредип бижип көрейн.

С. Щипачев бистиң-биле кады Красноярскиге чедир чораан. Оон адгыланы берген.

Тыва төлээлерни Красноярск крайның даргалары хүлээп алган. Ынчан эш Тока меня аңаа чүве чугаалаар сеп деп бөлүйнаан. Шынан-ла тулуп калган мен.

— Шыдавас мен, дарга—деп чалындым.

Даргам алдырар-даа хөөн чок:

— Аастыгга алдыртпас, аътыгга четтирбес кижи чордуң.

Кайгай берген мен:

— Кая билдиңер, дарга?

— Кызылга. Бээр үнеривисте аан.

Ам-на сактып кээп-тир мен. Бээр үнер мурнувуста Кызылга эш Тока мээн аскыр-негей тыва тонум көргеш: «Бүдүн ирт-ле-дир силер аа» дээрге, мен турган: «Алды ирт чүве, даргаа»—деп, дораан харылаан кижи мен. Оон даргам чүгле тадыладыр каттырып кагды. Мен чүүн-даа ужурун билбээн мен. Эртенинде меңээ хоорай идик-хеви үндүрүп берген чүве.

— Орустай алыр эвес мен, дарга—деп демдегледим.

— Орустаар Бүрбү бар-ла болгай—дээш, даргам база-ла аажок каттырды.

ШАЙЛАП эгелиивис. Үр болбаанда шынап-ла меңээ сес бериптилер. Улуг дыка идегевейн орган кижи болгай мен. Ам-на суум мыжыгайны берди. Ам канчаар, турдум-на:

— Совет улус биле тыва улустуң найыралы чоок болгаш үзүлбес, чүге дээрге чаңгыс хемниң суун ишкен бис, чаңгыс даганың эдээн чурттаан бис...

Чугаам ындыг-ла эки эвес болду ышкаш. «Орустаар Бүрбү» очулдурупкан соонда, амна кижилер каттыржып, өөрүп, холум тудуп турдулар.

М. КУДАЖЫ.
(Уланчылыг).

Улус чон утпас

Эживис дугайында

1930 чылда Кызылдың типографиязынга 15 харлыг оол өрүкчүлеп кирген. Удаваанда—1935 чылда шүлүктерни ол бижип эгелээн. Ол болза Байкара Дамчаевич Хөвеңмей-дир. Ооң баштайгы шүлүктериниң өнзагай үүлү—Улуг Октябрьны алдаржыдып, мөңгежидип турганы болур. Дараазындэ одуруглар ооң херечизи:

Октябрь! Сээн тиидеңгени
Камгалаар дээш тулчуушкунга
Кан дег быжыг соруктуг бис.
Кажан-даа бол, кымга-даа бол
Хайырлаанын алыспас бис.

Ол бодунуң чогаалдарынга Тывага болган чаартылгаларны көрүнчүкте дег көргүзерин орландажып чораан. Улустарның найыралынга, Төрээн чуртунуң патриоду болурунга холбашкан шүлүктери хөйге билдингир. Ынчаарга ооң шүлүк чогаалын оттур синиге берген кол мөзүү—ленинчи партияга, социалистиг Төрээн чуртунга ынакшыл, оларга ханы бүзүрел чораан. Ылаңгыя улуг орус улустуң тыва чонга ачы-хавыязын Байкара Дамчаевич онза ылерелин бижээн.

Орус чонуң ачызында
Совет Тыва
Оккур дүрген, чечектелдир
хөгжүп туру.

Ооң чогаалдары идейлиг утка талазы-биле ханы, уран чечен-биле ылгалып турар.

Сөөлгү үеде аныяк чогаалчылар Б. Д. Хөвеңмейниң шүлүк чогаалының ол бүгү мөзүлерин өөренип, Төрээн чуртунга, Коммунистиг партияга ол ышкаш бараан болур дээш бүгү күжүн салып чоруурлар. Чогаалчы эживистиң кайгамчык мөзү-шынарын утпайн чоруур бис.

Бай-Кара ХӨВЕҢМЕЙ.

Таңдыда «Шамбалыг» совхозтуң аныяктарының бот-тывынгыр уран үүүл коллективи ажыл-агыйның салбырларынга концертти доктаамал көргүзүп турар

ЧУРУКТА: уран үүүл коллективиниң сыгытчылары концерт үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БОЛЧАГ

(РАССКАЗ)

Иргек библиотекага кирип кээрге, библиотека эргелекчизи уруг узун стол артында доңгайып алган, номнар карточкалары санап, эмгелеп-сескелеп олурган.

Менди айтырарга, уруг чайжоксулганы аажок ышкаш, харылааш, кылып олурган ажылынче-ле сундугуп орган. Иргек көрүп турарга, ооң ышнап-ла чай чогу-ла аажок ышкаш. Уругнуң чаңгыс кылдыр өрүп алган кылаң кара чажы солагай талакы эктин ажып келгеш, мурнунче балы барган, ол кежегиниң узуп, кысказы-даа билдинмес.

— Чүл моңар, чоп кончуг кижи кайгаар силер?—деп, уруг хүлүмзүрбүшаан айтырган. Иргек чүге сүртеп турарын-даа билбейн:

— Демги ном бар бе? Амдыы...—дээш, номнуң адын үттүп ап-тыр.

— Демги деп чүнер боор? Дем маңаа чорбадыңар чоп.

— Демги деп чүм боор. «Кан канчаар катканыл?» бар ирги бе?

Уруг карточкаларын ажып көргүлээш:

— Ам чогул, номчукчулар холунда-дыр — дээш, кайгамчыктыг караа-биле оолче көрүнген.

Оол оон ыңай чүү-даа айтырар аайын тыппайн, хүлүмзүреп турарга, уруг база-ла хүлүмзүрүүр боон тур.

Иргек ол уруг-биле чугаалажыксаан, чылдак тып алыксап, ыя аразында элээн-не бодангылай каапхан. Ынчалза-даа чугаа-соот үндүрер чылдаваан тыппайн:

— Силериниң адыңар кым ирги?—деп, айтыра каапкаш, манагзынын турган.

— Мээн адымны чоор силер?

— Силерни киноже чалаксап тур мен—деп, оол дидимнеп-геп.

— Ол үү дээринер ол боор. Кино көөр чай кайда боор, ажылдап турар кижи.

— Ынчаарга адыңар черле кымы?

— Ооу деп авам адап берген-не чүве—дээш, уруг мырыңай каттырар чыгыы хүлүмзүрбүшаан, база-ла карточкаларын тудуп алган...

Ол хүннен эгелээш-ле, Иргек библиотекага бо-ла чеде бээр апарган. Узун столдуң мурнунга Иргек келгеш-ле «Экин» дээш, бир-ле ховар ном айтырар.

Бир-ле катап айтырган ному чок боорга, Иргек улуг тынгаш:

— Бөгүн «Час» деп кино болур-дур—дээн.

— Ону ам-даа көрбээн силер бе? Ыяап-ла көрүп алыңар. Мен ону уруглар-биле кады дүүн көрдүм, Кончуг эки кино чүве — деп, Ооу сүмелээн.

Иргек ону дыңнааш, чөгензеп-даа:

— Силерни бөгүн ынаар чалаар бодадым — деп, харык чок чугаалап-тыр.

Ооу оон оозун билген-даа. Иргек ону киноже чалаарга-ла Ооу чай чок, азы көрүп каапкан болур. Ынчангаш Иргек ыт чок-ла үнүлтер болза-даа, кандыг-бир ном айтырып келир. Сөөлгү хүннерде ол оол Ооунуң сагыжынга база бо-ла кирип кээр апарган.

Иргек кезек када библиотекага келбестей бергеш, чеди хонгаш чедип келген. Бо удаада оол ном-даа айтырбаан.

— Кемзинмейн көрүңер, мындаа кээп шыдавайн баардым, ам чаа кээп дүшкеним-не бо—деп тир.

— Кайнаар чоруп турар силер?

— Райоп төвүнче-даа, Кызылче-даа чоруй баар-дыр мен. Бо удаада Абакан чораан келдим — дээш, Иргек сертё-даа чокка кино биледин уругже сунган.

— Чок, ноок. Мен барып шыдавас мен.

— Ооу!

— Чеди хонукта-даа бажыңга келбейн баар ышкажыл силер. Ам база чоруптарыңар чадавас-ла ийнен.

— Чеди хонук хамаан чок, оон үр-даа чоруур ужурга таваржыр-ла болгай. Челаачы кижиниң ажылы ындыг боор чүве-дир ийин...

Хүнзедир үрезин дажыглааш, кежээ колхоз төвүнче чоруп орда, бертен кешкен хемчигежиңиң суу дажый берген, машина кештинмес апарып-тыр. Иргектиң иштиле ижия эвес. Машинаазын хову турлаанга тургузуп каап, Иргек далаш-биле чадаг базыпкан.

...Ооу клуб чанында маңаандаа. Сураг. Шагын-даа көөр, ховудан машиналар кээр орукче-даа көрүүр. Кежээкиниң сес шак-даа четкен. Улус киноже кирип-ле эгелээн—Иргек сураг. Бирги эвонок-даа дагжаап—Иргек сураг. Ынчалза-даа Иргек бо-ла чедип кээр боор деп идегел-биле. Ооу маңаап-ла турган.

Иргек келбейн барган. Ооу билеттерни садыптар деп бодаан. Ынчалза-даа соонда бүзүрелип көргүзер дээш сатпаан. Иргек ол кежээ тос шак чедип турда келген...

Каш хүн эрткен соонда, машиналыг эжи-биле чорук чораан, суур чанында көвүрүгге келгенде; Ооу ырак эвесте бар чорданын Иргек көрүп каан. Машинаазын доктааткан:

— Ооу!—деп алыргаан.

Уруг ону дыңнааш, Иргекти база көрүп каап-тыр. Көвүрүг адаанда сугнуц даажы-биле машина моторунуң хөөмейн даштажып турган. Ооу арай чоокшулап келгеш, дыңнаалап туруп алырга:

— Меңээ дыка-ла ажыңнап боор сеп аа?—деп, Иргек алгырып чугаалаан.

— Иргек!—деп, оолду уруг хүлүмзүрүп адаан;— Чок, чок—деп, узун чажын кырланнадыр бажын чайгаан.

— Бөгүн сес шакта чеде бер, билет садып алыр мен.

— Хоржок-хоржок. Мындаа доңуп пат болган мен—деп, уруг чиктин сүргей харылаптыр эвеспе.

— Бо канчан баардың, чүге доктаай бердин?—деп, соонда машиналыг эжи алгырарга, Иргек ону-даа тоовайн:

— Ооу, ыяап-ла чеде бээр мен—дээн.

— Чаа ындыг-дыр—дээш, уруг ооп ыңай базып чорупкан...

Иргек ол кежээ кино эгелээриниң ырак мурнунда клубка келирге, сес шактың билели төне берген бооп-тур.

Иргек аажок хомудап, ол-бо кижилерден артык билет айтыртының турда. Ооу чедип кээн-тир эвеспе. Шагда-ла кээрге, билет төне бергешип уругга оол дыка-ла эпчоксунуп дыңнаткан.

— Чок болза чок-ла ийнен, канчаар ону — деп, уруг кемзинмейн-даа чугаалаан, чазыг эвалеин илдеп турган.

Иргек хүлүмзүрээш:

— Тос шак дортеннин көрээн. А ам дээрезинде...—деп чугаалап чоруп:—Көрем, кежээнин экизи! Салгынын таалаңчыын, дээриңе каапын—дээш, Ооунуң колдуундан Иргек каанын сүргей четкеш, суг кыдыынче бааныкан. Сагыш-даа даван-даяк-даа чиик-ле чүве...

ХОСТУГ ШАКТА НОМЧУҢДАР

КЫШКЫ МӨӨГҮЛЕР

Бо чылын Чехословакияга дыка чылыг кыш болган. Хар чаар, хат хадыр хамаан чок, дүпелерде доңдак безин дүшпес. Харын арыглардан... мөөгүлээр үе кидин түлүк. Хоорайжылар чаа чылда байырлап, хоорай даштынга дыштанып турган, амыдыралында бир-ле дугаар хаактар, чиик шанактар албайн, мөөгү чыыр савалаарлыг чоруп турганнар. Ооң улустарның хөй кезин мөөгүлериниң янзы-бүрү хевирлерин эндере чыып алган келгилээн.

КАРА ЧАҢГЫС ОРАН

Хоолайларын бамбуктан кылган делегейде кара чаңгыс органны Бонн хоорай чурттуг мастер Клайс чаартып каан. Үнелиг херектелди 1824 чылда испан миссионер Диего Сера кылган. Ол Филиппиннерде Лас-Пинастың католиктиг хүрээзинин өнчүзү болуп турар.

Иштин Филиппиннериниң климадынга дөмейлей долдурган тускай камераны ажылдап турган, чаартылга ажылын бир чыл чыгыы чоруткан. Камерага өл-шыгы 95 хуу, 25—28 градус чылыгны доктаамал тудуп турган.

1.030 хоолайлардан тургустунган ол үнелиг херектелди февральда Лас-Пинасче апшаар.

ДИДИМ ТӨЛЕВИЛЕЛ

Токио мугулдурун үлетпүр тогланчыларындан арыглаарда Куросивонуң далай агымының суун ажыглаарын префектура университетиниң профессору Токусима Д. Коино сүмелээн. 10 метр диаметрлиг тоннель, тудуунуң төлевилелин ол эртемден ажылдан кылган. Тоннельдиң эгези күштүг сордурар херектелдер станциялары туткан эриктен 6 километр далаш иштинге болур. Токио мугулдурунче арыг сугну сордурар апаар.

Т. Коинонуң саналы-биле алырга, хоолай таварты хонукта 40 миллион кубометр сугну дамчыдып болур. Ол дээрге Токио мугулдурунче агын чыдар бүгү хемпериниң суунган дөрт катап хөй-дүр.

ВУЛКАННЫ ЧАГЫРАР ДЭЭШ

Ява ортулуктуң төвүнде бедий берген Мерапи вулкан— делегейде үргүлчү чаза теп турар вулканнарның бирээзи. Ол «оттуг дагның» үш-беш чылдар болгаш-ла чаза тевишкинин тараачыннарның ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирип турар. Ынчалзажок Мерапи болдунуп элээнде чыдар суурларның чурттакчыларын «чемгерип» база турар: вулканның хүлү болгаш чаза тевишкинин өске-даа хөй-хөй продуктулары—хөлчок онза хорaүн.

Районнарның ажыл-агыйын болгаш чурттакчы чонун камгалаар база вулканны кижиге дузалыг болдурар деп Индонезияның чазаа шиитпирлээн.

• Спорт

Күштүглерниң чыыжы

Хостуг хүреш талазы-биле Тыва АССР-ниң бирги чери дээш түүнел маргылдаа дүүн Кызылдың хөгжүм-ниң театрында байырлалдыы-биле ажыттынган.

Маргылдааның кол судьязы ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хасанов зоналарга бирги, ийиги, үшкү черлерни алганнар болгаш өске-даа мөгелер республиканың түүнел маргылдазынга кижири-биле бүрүн беленин Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелинин чанында күш-культура болгаш спорт комитединин даргазының оралакчызы Л. Седипке рапорттаан. Мөгелерге байыр чедиргеш, оларга улуг спортчу чедишкиннерни эш Седип кузаан.

Бо маргылдаада Тываның эң-не шилиндек мөгелери киржип турар. Оларның аразында ССРЭ-ниң спорт мастерлери В. Оюн, М. Оюн, Б. Чөкпен, О. Ондар, А. Сандан, РСФСР-ниң спорт мастери Ш. Хүлер-оол болгаш дыка хөй спорт мастериниге кандидаттар бар.

Ук маргылдаага тус-тус деңзилер адыы-биле типлээн мөгелер Сибирь зоназының хостуг хүреш маргылдазынга киржир эргени чедип алыр.

(Бистиң корр).

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар. Даглыг черлерге быскан хар чаар, өскелериниге чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат кошкаандан өй-тавынга чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 15—20, өскелериниге 22-27 градус соор.

Республика найысылалыга шокар булуттаар, хар чагбас. Чөөн угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы 23-25 градус соор.

Автомобиль оруктарының кестүрү эки болур.

Телевидение

ЯНВАРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—**«Мөңгүн хоолай».** Уран-чечен фильм.
10.20—Өөнүг телекөргүзүг. И. О. Дунаевскийниң музыка чогаалдарындан концерт.
10.50—Өөнүг телекөргүзүг. **«Тиилелгеге алдар!»** Викторинаның ийиги турунуң айтырыгларынга харылар.
11.50—Медээлер.
12.00—**«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!»**
13.00—**«Музыкалыг киоск».**
13.30—Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Карыштар болгаш карттар», «Койгунчуктар дугайында», «Дедир даван болгаш майгын».**

КЫЗЫЛДАН

14.20—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

14.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарының клуву».**
15.30—**«Делегей панорамазы».**
16.00—Өөнүг телекөргүзүг. П. Мериме. **«Клара Газульдың театры».** Телепьеса баштайгы көргүзүү.
17.30—**«Үе».** Информастыг программа.
18.00—Акробатикага телематч. Варшава — София — Москва.

КЫЗЫЛДАН

19.20—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.30—Өөнүг телекөргүзүг. Лили Иванова ырлаар.
20.00—Өөнүг телекөргүзүг. **«Поэзия».** Имант Аузинь.
20.15—**«Дайынчы чылдарга турасказдып». «Мени мана».** Уран-чечен фильм.
21.45—Өөнүг телекөргүзүг. **«Балет дугайында».** Б. А. Львов-Анохин чорудар.
23.00—**«Үе».** Информастыг программа.
23.30—00.45 — **«Даштыкы фильмнер экраны». «Ынакшылдың мазурказы».** Уран-чечен фильм. (ГДР).

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—**«Ада-чуртумга бараан болуп»** деп эртем-нептередилгелиг фильмниң баштайгы көргүзүү.
9.55—**«Бойдус-биле таныжып тур бис».**
10.10—**«Москва болгаш москвачылар».**
10.40—Өөнүг телекөргүзүг. **«Кенгуру».** Мультфильм.
10.50—Өөнүг телекөргүзүг. **«Хээлер».**
11.20—В. Маяковский. **«Владимир Ильич Ленин»** деп поэмазы.
11.50—Медээлер.
12.00—Өөнүг телекөргүзүг. **«Чүректериниң ыры».** К. Ибряевтиң болгаш Ю. Разумовскийниң шүлүктериниге композитор Ю. Чичковтуң сюитазы.
12.30—**«Аванмың школазы».**
13.00—Өөнүг телекөргүзүг. **«Василий Суриков».** Уран-чечен фильм.
14.30—Өөнүг телекөргүзүг. Концерт.

КЫЗЫЛДАН

14.45—Уругларга Мультфильм.

МОСКВАДАН

14.55—**«Беш чылды — хуусаа бетинде».** Рязань болгаш Черновцы областларының ажыл-ишчилери чаржып тур. Дамчыдылгага СЭКП Рязань обкомунуң бирги секретары Н. С. Приезжев база Украинаның Компартиязының Черновцы обкомунуң бирги секретары В. Г. Декусаров киржир.

КЫЗЫЛДАН

15.40—**«Констаятин Заслонов».** «Телефильм.
17.00—**«Сыладысчыгаш».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

17.30—**«Үе».** Информастыг программа.
18.00—**«Аванмың школазы».**
18.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Василий Суриков».** Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер.
20.10—Уругларга. Мультфильм.
20.20—**«СЭКП-ниң XXIV съезди-зинин шиитпирлерин — амыдыралга!»** Дамчыдылга.
20.50—Телемедээлер.
21.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.10—А. Макаенок **«Шиитке».** Москваның шин театрының фильм-шиизи.
23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: **«Аас-кежиктиг болурун күзедиңзе»** 10.00, 11.45, 13.30, 18.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.00, **«Россия империязының дүжүлгези»** (1-ги, 2-ги серийлары) 10.30, 13.20, 16.10, **«Полицейжи чурттап чораан»** 19.00, 20.55 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Сени шиңме»** (7-ги үндүрүлге) 11.00, **«Есения»** (1-ги, 2-ги серийлары) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ринг»** 10.00, 16.40, **«Ы операция болгаш Шуриктиң өске ужуралдары»** 11.40, 13.20, 20.15, 18.20, 20.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Таныла»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.40, **«Авроранын даштаашкыны»** 15.00, **«Аас-кежиктиг болурун күзедиңзе»** 11.10, 13.05, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Полицейжи чурттап чораан»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Константин Заслонов»** 15.00. **«Есения»** (1-ги, 2-ги серийлары) 16.40, 19.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: Культура бажыңы: **«Алдырбас өжээн негекчилери»** 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, дөдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өрөдилиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 87.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00223.